

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Προοδοποίησις τῆς δημοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Σόλων. Σεισάχθεια.

Ἄφ' οὗ δ' ἡ βασιλεία ἐξέλιπε, κοινῶς πολεμηθεῖσα ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχῶν καὶ τοῦ δήμου, δὲν ἔπαυσεν ἡ σύγκρουσις τῶν κομμάτων, ἀλλ' ἀνενεώθη πεισματωδεστέρα μεταξὺ τῶν τέως συμμάχων· καὶ τότε μάλιστα παρήχθησαν τρεῖς διακεκριμέναι πολιτικαὶ μερίδες, ἡ τῶν Πεδιέων, οἵτινες, τὸ ἄστυ οἰκοῦντες, καὶ ἰσχυροὶ καὶ πλούσιοι ὄντες, πρῶτιστον συμφέρον εἶχον νὰ διατηρῶσι καὶ ν' αὐξάνωσι τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν πλοῦτόν των· ἡ τῶν Διακρίων, οἵτινες πτωχοί, καὶ μόλις ἀποζῶντες ἐκ τῆς καλλιεργείας ξένων ἀγρῶν, ἐφθόνουν τοὺς εὐπόρους, διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτούς, ἀπέβλεπον εἰς στάσεις καὶ μεταβολάς, καὶ ἠσπάζοντο τὴν ἄκρατον δημοκρατίαν· καὶ ἡ τῶν Παράλων, οἵτινες βιομηχανίαν, ἐμπόριον καὶ ναυτιλίαν ἀσκοῦντες, ἐπορίζοντο βίον αὐτάρκη ἐκ τῆς ἐργασίας των, ὥστε οὔτε συντηρητικοὶ ὡς οἱ μὲν, οὔτε στασιώδεις ἦσαν ὡς οἱ ἕτεροι, ἀλλ' ἐτήρουν ἰσορροπίαν μεταξὺ ἀμφοτέρων, καὶ δὲν ἀπέβλεπον εἰς πολίτευμα ἄκρον (1).

(1) Πλούτ. Β. Σόλ. ΔΒ.— Ἡρόδ. Α, 59.

Χαλινὸς δὲ πρὸς περιστολὴν τῶν οὕτω συγκρουομένων ἀντιθέτων συμφερόντων οὐδεὶς ὑπῆρχεν, ἀφ' οὗ καὶ τοῦ Δράκοντος οἱ νόμοι ἀπεδείχθησαν ἀνεφάρμοστοι, καὶ κατέπεσαν ὑπὸ τὸ κοινὸν μῖσος, ἢ ὑπὸ τὴν ἀχαλίνωτον ἔτι ἀκο-
λασίαν καὶ πρὶν ἢ ἔτι ἐπιστήμως ἀκυρωθῶσιν (2). Ἐξ ὅμως τότε ἐν Ἀθήναις ἀνὴρ εὐπατρίδης, τὸ γένος ἔλκων ἐκ Κο-
δριδῶν (3), ὁ Σόλων, ἐπὶ χρηστότητι λίαν τιμώμενος παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ, καὶ ὡς σοφὸς καὶ ὡς ποιητῆς θαυ-
μαζόμενος. Ἦν δ' εὐκόλον αὐτῷ, κατὰ τῶν ἀρχαίων τὴν κρίσιν (4), εἰς οἵαν δῆποτε τῶν μερίδων ἤθελε νὰ προστεθῇ, ν' ἀναδειχθῇ τῆς πόλεως τύραννος· διότι εἶδομεν ὅτι τοι-
αύτη ἦν τότε ἐν Ἑλλάδι τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἡ τακτική. Οἱ ὀλιγάρχαι, ἀπαλαττόμενοι τῶν Βασιλέων διὰ τῶν δήμων, ἐπῆζον τοὺς δήμους αὐτοί· οἱ δὲ δήμοι, ἐξανιστά-
μενοι κατὰ τῶν ὀλιγαρχῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, παρεδί-
δοντο εἰς τύραννον τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, πολλάκις μάλιστα ὀλιγάρχην, καὶ τόσῳ αὐθαιρετώτερον, καθ' ὅσον ἠρύετο ἐξ αὐτοῦ τοῦ δήμου τὴν δυνάμιν του.

Ἀλλ' ὁ Σόλων ἦν φιλόδημος ἐξ ἀρετῆς καὶ μέτριος ἐκ φρονήσεως, καὶ τῶν ἄκρων τὸν κίνδυνον ἐννοῶν, ἀρχὴν εἶχε τὸ « μηδὲν ἄγαν ». Ἐπρέσβευε δ' « ὅτι τὸ ἴσον πόλε-
μον οὐ ποιεῖ » (5)· καὶ τὴν ἰσότητα ὡς μόνην θεραπείαν τῶν ἐμφυλίων ἐχθροτήτων θεωρῶν, οὐδὲ τῶν συγγενῶν αὐ-
τῷ Εὐπατριδῶν τὴν ὑπερβάλλουσαν ἰδιοτέλειαν ὑπεστήρι-
ζεν, οὔτε τοῦ λαοῦ τὴν κινδυνώδη ἀντίδρασιν ἐνεψύχου ἐν πᾶσιν, ἀλλὰ, κατ' Ἀριστείδην τὸν ῥήτορα (6), « ἐστὼς ἐν

(2) Aul. Gell. Not. Att. XI, 18.

(3) Διογ. Λ. Α', 62.

(4) Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΔ. — Ἀριστείδ. π. Τετρανδρ. Τ. Β, Σ. 360, Dind.

(5) Πλούτ. Β. Σόλ. ΙΔ.

(6) Αὐτ.

μεθορίῳ πάντων ἀνδρειότατα καὶ δικαιοτάτα », περιέ-
στελλεν ἑκατέρων τὰς ἀξιώσεις εἰς ἔμφρονα καὶ σωτήρια
ᾠρια, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ καυχᾶται ἐν τοῖς ὠραίοις τού-
τοις ἔπεσι (7).

« Δήμῳ γὰρ ἔδωκα τόσον κράτος, ὅσον ἔπαρκεῖ,
τιμῆς οὔτ' ἀφελών, οὔτ' ἐπορεζάμενος.

Οἱ δ' εἶχον δύναμιν, καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγητοί,
καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικὲς ἔχειν.

Ἔστην δ' ἀμφιβαλὼν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισι·

Νικᾶν δ' οὐκ εἶας' οὐδετέρους ἀδίκως ».

Ὡν δ' εὐπατρίδης, ἐξελέγη ἄρχων ἐπώνυμος ἐν Ὀλ.
46, γ', καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ιδιότητι ἐπεχείρησε σύνταξιν νό-
μων διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἀναλογιζόμενος ὅτι πᾶς νόμος
εἰς πάντας ἐπίσης δὲν ἐφαρμόζεται, καὶ ἡ ἀρίστη τῶν νο-
μοθεσιῶν ὅτι ματαιοῦται, ἢ δύναται ν' ἀποβῇ καὶ ἐπιβλα-
βῆς ὅταν ἀπάδῃ πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ εἰς ὃν δίδε-
ται, προϋργιαίτατον ἐθεώρησε νὰ παρασκευάσῃ λαὸν διὰ
τὴν νομοθεσίαν του. Ἦν δὲ τότε οἰκτρὰ τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ
ἡ κατάσταση· διότι ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς μοναρχίας,
οἱ πολλοὶ ἄνευ καταφυγίου ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὴν διά-
κρισιν τῶν ἀριστοκρατῶν, ἔζων ἐπὶ τῆς ἰδίας γῆς ἐν μοίρᾳ
δουλοπαροίκων, ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς τῶν πλουσίων
ἐπὶ τῇ βαρυτάτῃ ἀποφορᾷ τοῦ ἔκτου τῶν προϊόντων, καὶ
ἀδυνατοῦντες νὰ διατηρηθῶσι διὰ τῶν ἐπιλοίπων, ἐδανεί-
ζοντο παρὰ τῶν γαιοκτημόνων ἐπὶ μεγίστῳ τόκῳ, καὶ ἐπὶ
ὑποθήκῃ τῶν κτημάτων αὐτῶν, καί, τὸ δεινότερον, καὶ
αὐτῶν τῶν σωμάτων (8)· ὥστε τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ ἦν
ἐπὶ Σόλωνος πενόμενον, ἀκτῆμον, καὶ τοῖς πλουσίοις ὑπό-
χρεων.

(7) Πλούτ. Αὐτ. ΙΗ.

(8) Πλούτ. Αὐτ. ΙΓ.

Ὁ σοφὸς ὁμῶς νομοθέτης ἐνόει ὅτι θεσμοὶ ἄγαν ἐλεύθεροι εἰς λαὸν δοῦλον διδόμενοι, θὰ ᾔσαν ὀλέθριοι δι' αὐτόν, διότι θὰ ἡῤξανον μόνον τὴν ἐλευθερίαν τῶν πλουσίων εἰς τὸ νὰ πιέζωσιν ἔτι μᾶλλον αὐτόν. Πρὸ παντὸς λοιπὸν ἐφρόντισε πῶς νὰ πλάσῃ λαὸν ἐλεύθερον, δυνάμενον νὰ ἐπωφεληθῇ καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ πρὸς τοῦτο εἰσήγαγε τὰς περιφήμους αὐτοῦ διατάξεις, αἵτινες ὠνομάσθησαν σειςάχθεια, ὡς τὰ ὑπέρμετρα ἄχθη τοῦ λαοῦ ἀποσειόουσαι.

Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἐξελάμβανον τὴν σειςάχθειαν ὡς ἐντελὴ τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν. Ἀλλὰ μέτρον τοσούτῳ βίαιον καὶ αὐθαίρετον δὲν συνῆδε πρὸς τὰς συνετὰς καὶ δικαίας ἀρχὰς τοῦ Σόλωνος, καὶ ῥητῶς μάλιστα ἀποκρούεται ὑπὸ τοῦ ὅρκου ὃν, κατὰ τοὺς Σολωνίους νόμους, ὦμνυον οἱ εἰς τὴν Ἡλιαίαν καταταττόμενοι δικασταί, οὐδὲν ἐπιβλαβὲς τῇ πόλει νὰ ἐπιτρέψωσιν, « οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων (τουτέστι τῶν ἰδιωτικῶν) ἀποκοπὰς » (9). Ἐξ ἐναντίας ὁ Ἀνδροτίων, ὃν ὁ Πλούταρχος παρατίθεισι, καὶ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν, ἀναγνωρίζουσι τὴν διάταξιν ταύτην ὡς ἔμφορον μόνον μετριασμὸν τῶν χρεῶν, καὶ ὡς ἀνακούφισιν τῶν ὀφειλετῶν, ὅπως καταστῶσι πολῖται ἐλεύθεροι, χωρὶς σπουδαίως νὰ προσβληθῶσι τὰ τῶν δανειστῶν δικαιώματα.

Ὅτι δ' οὐδὲν ῥιζικώτερον ἦν ἢ σειςάχθεια ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῆς δυσαρесκείας ἣν ἡ μετρία αὕτη μεταρρύθμισις ἐξήγειρε κατὰ τοῦ Σόλωνος παρ' αὐτῷ τῷ λαῷ ὑπὲρ οὗ ἐνομοθετήθη· διότι ὁ ὄχλος, ὡς συνεχῶς, μὴ ἀρκούμενος εἰς δικαιωμάτων ἰσότητα καὶ εἰς μέτρα καθιστῶντα αὐτῷ ἐφικτὴν τὴν ἀπότισιν τῶν χρεῶν του, ὠνειρεύετο καὶ ἀπῆ-

(9) Δημοσθ. κ. Τιμάρχ. 746.

τει ἤδη ἰσότητα οὐσιῶν, κοινοκτημοσύνην, καὶ χρεῶν ἀποκοπήν.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ μὴ ἀποτρεπόμενος ὁ Σόλων, ἐν ἐτεχνάσθη μέτρον πρὸ παντὸς ἄλλου, τὸ ὅτι ἐσμίκρυνε τὸν σταθμὸν τοῦ ἀργυροῦ νομίσματος, τὴν ἀξίαν αὐτοῦ διατηρήσας ἀμετάβολον, οὕτως ὥστε 100 τῶν ἀπ' αὐτοῦ δραχμῶν περιεῖχον ὅσον ἀργυρον αἱ 72 $\frac{1}{2}$ πρὸ αὐτοῦ, ἢ αἱ 138 νέαι ἐδύναντο ὅσον αἱ 100 τῶν ἀρχαίων, τὰ δὲ χρέη ἔμενον κατὰ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ὀνομαστικὴν ἀξίαν, ὥστε χωρὶς οὐδὲν αὐτῶν ν' ἀποκοπῇ, ἡλαφροῦντο οἱ ὀφειλέται κατὰ τὸ ἐν τέταρτον. Μετὰ τοῦ νομίσματος δὲ συνεκανόνισε καὶ τὰ μέτρα καὶ σταθμά, διότι ἄνευ ταύτης θὰ ἐματαιοῦτο καὶ ἐκείνη ἡ διάταξις· ὥστε καὶ ἀναγινώσκεται ἐν τῷ ὑπ' Ἀνδοκίδου μνημονευμένῳ ψηφίσματι (10). « Νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς Σόλωνος καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς ». Ἡ διάταξις αὕτη καὶ μόνη ἤρκει ἵνα ἐλαφρύνῃ τὸν ἀττικὸν λαόν, καὶ ἤξιζε τὸ ὄνομα σεισάχθειας.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου, διὰ τὸ ἀναξιοχρεῶν τῶν πτωχῶν, ἦν ἡ χώρα πᾶσα ὑπέγγυος εἰς μίαν τάξιν πολιτῶν, τὴν τῶν πλουσίων εὐπατριδῶν, οἵτινες, οἳοι δῆποτε καὶ ἂν ἐτίθεντο πολιτικοὶ νόμοι, θὰ ἔμενον διὰ τούτου πάντοτε τῆς Ἀττικῆς οἱ ἀληθεῖς καὶ ἀπόλυτοι ἄρχοντες. Ὡς πρὸς τοῦτο λέγει ὁ Πλούταρχος (11). « Σεμνύνεται γὰρ Σόλων ἐν τούτοις ὅτι τῆς τε προὔποκειμένης γῆς ὅρους ἀνεῖλε παρταχῇ πεπηγότας· πρόσθεν δὲ δουλεύουσα νῦν ἐλευθέρα ». Ἄλλ' ἡ ὑπὸ πολλῶν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο δεδομένη ἐρμηνεία, ὅτι ὁ νομοθέτης ἀφῆρεσε τὰ ὅρια τῶν ἰδιοκτησιῶν, καὶ ἐπεχείρησεν ἀναδασμὸν τῶν γαιῶν, οὐδόλως ἐστὶ πιθανή· διότι τοῦ Σόλωνος βεβαίως δὲν ἦτον ἡ πρόθεσις νὰ

(10) Αὐτ.

ηστεύσῃ τοὺς πλουσίους ὑπὲρ τῶν ἀκτημόνων, οὐδὲ ἀνατρέψῃ τὴν κοινωνίαν, σαλεύων τὰς βάσεις τῆς ιδιοκτησίας. Τοιοῦτο στασιαστικὸν οἰκοδόμημα, ὑπὸ τῆς ἀδικίας ὀδρυσόμενον, καὶ ἐπὶ τῆς βίας ἐρειδόμενον, θὰ προῦκάλει ἀντίδρασιν, καὶ θὰ κατέρρεεν ἅμα ἡ βία ἐνέδιδεν. Ἐξ ἐναντίας δέ, τοσοῦτο ἐσέβετο ὁ Σόλων τὴν ἐλευθερίαν τῆς ιδιοκτησίας, ὥστε οὐδὲ καὶ νόμιμον τόκον ἠθέλησε νὰ νομοθετήσῃ, ἀλλ' ἐπέτρεψε « τὸ ἀργύριον στάσιμον εἶναι (νὰ τοκίζεται) ἐφ' ὅσον ἂν βούληται ὁ δανείζων » (12). Καὶ οὐδὲ καὶ τῶν ἐνυποθήκων γαιῶν τὰ κατὰ τὸν νόμον τιθέμενα ὅρια ὅτι ἀνέσπασε, ἀφαιρέσας οὕτω πᾶσαν πραγματικὴν τῶν ὀφειλῶν ἐγγύησιν, δύναται νὰ ὑποτεθῇ, διότι τὸ νομοθέτημα τοῦτο θὰ ἦτο πλάγιος τρόπος τῆς τῶν χρεῶν ἀποκοπῆς καὶ αὐτό. Πιθανὸν δὲ φαίνεται μᾶλλον ὅτι ὁ Σόλων διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἐρρέθη ἀφαιρέσας τοὺς ὄρους τῶν γαιῶν, ἥτοι τοὺς τῶν ὑποθηκῶν, δι' οὓς κυρίως ὁ πένης δῆμος ἐστέναζε, διότι, διευκολύνας τὴν τῶν χρεῶν ἐξόφλησιν, ἐπέφερε νομίμως καὶ τῶν ὑποθηκῶν τὴν ἐξάλειψιν.

Ἀλλὰ τὸ ἕτερον ἔθος τοῦ « ἐπὶ τοῖς σώμασι δανείζεσθαι », ἔθος βάρβαρον, προϊὼν πενίας ἀπέλπιδος, καὶ τοὺς ἐλευθέρους Ἀθηναίους εἰς δούλην ἀγέλην ἐξαχρειοῦν, τοῦτο, ἂν δὲν ἐκήρυξεν ἴσως ἄκυρον διὰ τὸ παρελθόν, ἵνα μὴ ἐλαττώσῃ τὰς τῶν συνωμολογημένων χρεῶν ἐγγυήσεις, ἀπηγόρευσεν ὅμως αὐστηρῶς διὰ τὸ μέλλον, ὡς ὁ Πλούταρχος ῥητῶς μαρτυρεῖ, οὐδ' ἐπέτρεψε τῷ πολίτῃ νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐλευθερίαν του, ἥτις ἐστὶν ἡ βάση τῆς μετοχῆς αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Προσέτι δὲ καὶ πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων, εἴτε ἕνεκα τῶν

(11) Μυστηρ. 83.

(12) Λυσίας κ. Θεομν. 18.

πολιτικῶν σπαραγμῶν, εἴτε συνεπείᾳ τῶν χρεῶν καὶ τῆς σωματικῆς δουλείας ἣν ταῦτα ἐπέφερον, εἶχον περιέλθει εἰς ἀτιμίαν, ἥτοι στερηθῇ τῶν πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων. Καὶ τούτους λοιπὸν εἰς τὴν πατρίδα ἀποδιδοὺς, ἐκήρυξε τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους, πάντας πλὴν τῶν διὰ φόνον ἢ ἐπιβολὴν εἰς τυραννίδα ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῶν Ἐφετῶν ἢ τοῦ Πρυτανείου καταδικασθέντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἄξονες. Πολιτικὸς ὀργανισμός.

Οὕτω λοιπὸν ἐκ δουλευόντων, ἀτίμων καὶ ἀκτημόνων πολίτας παρασκευάσας ὁ Σόλων ἀνεξαρτήτους καὶ ἐλευθέρους, ἔθηκεν αὐτοῖς νόμους οὐχὶ τοὺς θεωρητικῶς ἐντελεστάτους, ἀλλ' ὥς αὐτὸς ἔλεγεν, « ὧν ἂν προσδέξαιτο τοὺς ἀρίστους » (1), καὶ οἵτινες διὰ τοῦτο μάλιστα ἐδόξασαν καὶ ἐμεγάλυναν τὰς Ἀθήνας, διότι ἦσαν προῖον ὠρίμου καὶ πρακτικῆς διανοίας, καὶ σύμφωνοι πρὸς τὰς διαθέσεις, τὰς ἔξεις καὶ τὰς περιστάσεις τοῦ λαοῦ εἰς ὃν ἐφηρμόζοντο.

Κατὰ Πλούταρχον δέ (2), ἵνα εἰσαγάγῃ τὴν νέαν νομοθεσίαν του, ἠκύρωσε πᾶσαν τὴν προϋφισταμένην τοῦ Δράκοντος « πλὴν τῶν φονικῶν », εἴτε διότι ὡς πρὸς ταῦτα καὶ μόνον οἱ νόμοι ἐκεῖνοι δὲν ὑπερέβαινον τὰ ὅρια δικαίας αὐστηρότητος, εἴτε ἕνεκα τῆς ιερότητος τῶν φονικῶν νό-

(1) Πλούτ. Σόλ. ΙΕ.

(2) Σόλ. ΙΖ.— Ἰδ. καὶ Αἰλ. Π. Ἰστ. Η, 10.

μόν, στηριζομένης εἰς τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀρχαιότητα καὶ
 εἰς σεβαστὰς παραδόσεις, ὥστε πᾶσα παράβασις ἢ μεταβ-
 ῥηθμισις αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀσέβεια. Τὴν ἔποψιν ταύτην
 μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀντιφῶν διὰ τούτων (3): « Ὑπάρχει μὲν
 γὰρ αὐτοῖς ἀρχαιοτάτοις εἶναι ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, ἔπειτα
 τούτοις αὐτοῖς ἀεὶ περὶ τῶν αὐτῶν ». Καὶ τοσοῦτον ἡ κατα-
 γωγὴ αὐτῶν ἐκρύπτετο εἰς τὴν σκοτεινοτάτην ἀρχαιότητα,
 καὶ τὸ ὕφος τῆς συντάξεως αὐτῶν ἦν πιθανῶς ἀνάλογον,
 ὥστε ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ὑπῆρχον ἐπίσημοι ἐξηγη-
 ταί (4), ἐρμηνεύοντες αὐτῶν τὴν ἔννοιαν. Ἴσως ὁμοίως, ἂν
 ἀληθῶς ἡ Δρακόντιος νομοθεσία εἰς μόνα τὰ φονικά περι-
 ωρίζετο, ἐξ οὗ καὶ ἡ περὶ σκληρότητος αὐτῆς φήμη, καὶ ἡ
 ὅτι δι' αἵματος ἦν γεγραμμένη, ὁ Σόλων οὐδὲν θὰ εἶχε
 ν' ἀκυρώσῃ, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν ἀναγκαίων προσθηκῶν
 τῶν εἰς τὴν τότε κοινωνικὴν κατάστασιν καταλλήλων, νὰ
 καταρτίσῃ πλήρη νομοθεσίαν, περικλείουσιν τό τε πολί-
 τευμα, καὶ πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ ποινικὰς διατάξεις.

Ἐδημοσιεύθησαν δ' οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐπιγραφέντες
 εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς τετραγωνικῶν ἢ τριγωνικῶν ξυλίνων
 πρισμαίων, στρεφομένων ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἄξωνος, δι' ὃ καὶ
 ὠνομάσθησαν τὰ μὲν αὐτῶν ἄξωνες, τὰ δὲ κύρβεις (5), πε-
 ριέχοντα, ὡς ὑπὸ τινων ὑπετέθη ἕνεκά τινος χωρίου τοῦ
 Λυσίου (6), τὰ μὲν πρῶτα τοὺς πολιτικούς, τὰ δὲ δεύτερα
 τοὺς θρησκευτικούς νόμους καὶ τοὺς περὶ θυσιῶν. Διετη-
 ροῦντο δ' ἐν τῇ Ἀκροπόλει (7), ὅθεν ὁ δημαγωγὸς Ἐφιάλ-
 τῆς ἐπὶ Περικλέους μετέφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ

(3) Π. Χορευτ. 2.— Ἰδ. καὶ π. Ἡρώδ. φόν. 14.

(4) Πλάτ. Εὐθύφρ. Σ. 4.

(5) Πλούτ. Σόλ. ΚΕ.— Preller, Polemo, Σ. 87.

(6) Κ. Νικοδ. § 17.

(7) Ἀρποκρ. φ. Ὁ κάτωθεν νόμος.

ἐκεῖ εἶδον αὐτούς, διεφθαρμένους ἤδη, ὁ Πλούταρχος (8) καὶ ὁ Πausanίας (9). Παρὰ Πολυδεύκους δὲ μανθάνομεν (10) ὅτι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις κατεσκευάσθησαν καὶ διετηροῦντο ἀντίγραφα αὐτῶν εἰς στήλας χαλκᾶς, αἵτινες καὶ ὑπὸ τῶν ῥητόρων μνημονεύονται ὡς ιστάμεναι πρὸ τοῦ Βουλευτηρίου (11). Αὐτῶν δ' ἀποσπάσματα συνελέγησαν ἐκ διαφόρων συγγραφέων ὑπὸ τοῦ Πετίτου (12), καὶ ἐξεδόθησαν καὶ Ἑλληνιστὶ ὑπὸ Παππαδούκα, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Σόλων ». Οἱ φονικοὶ δὲ τοῦ Δράκοντος, μέρος τῆς νέας νομοθεσίας ἀποτελοῦντες, ἦσαν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ ἀξόνων γεγραμμένοι (13), καὶ ἐπὶ στηλῶν διετηροῦντο τὰ ἀντίγραφα αὐτῶν εἰς τὸν Ἄρειον πάγον (14).

Διὰ γραπτῶν λοιπὸν νόμων τὴν τῶν δικαστηρίων αὐθαιρεσίαν ἀφαιρέσας ὁ Σόλων, καὶ τὸν λαὸν χειραφετήσας, καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτὸν ἀπαλλάξας ἀνηλικιότητος, ἔκρινεν αὐτὸν ἤδη παρσκευασμένον ὅπως τῷ ἐμπιστευθῇ τῶν ιδίων δικαιωμάτων τὴν παρακαταθήκην καὶ τὴν ὑπερτάτην κυβέρνησιν. Ἐπραξε δὲ τοῦτο, δύω τινὰ χορηγήσας αὐτῷ, « τὸ συνεκκλησιάζειν καὶ τὸ δικάζειν » (15)· διότι ἄνευ τούτων, κατ' Ἀριστοτέλην (16), δοῦλος ἂν εἴη ὁ δῆ-

(8) B. Σόλ. Α.

(9) A, 18.

(10) H, 128.

(11) Ἀνδοκ. π. Μυστ. § 95.

(12) Petiti, *Leges atticae*, Par. 1635.— Ἄλλα συγγράματα: P. Prateji, *Jurispr. Draconis et Solonis cum rom. jure collata*. Lugd. 1599.— Meursii *Themis attica*, Traj. 1685.— Potter, *Archeol.* I, C. 26 — Pastoret, *hist. de la legisl.* T. VII.— Wachsmuth, II, 1. 197-238.

(13) Philippi, *Areop. u. Epheten*, Σ. 356.

(14) Δημοσθ. κ. Εὐέργ. καὶ Μνησιβ. Σ. 1161, § 71.— Λυσ. π. Ἐρατ. φόν. § 30.

(15) Πλούτ. Σόλ. IH.

(16) Πολιτ. B, 9, 4.

μὲν καὶ πολέμιος», ἐν ᾧ δι' αὐτῶν ἐγίνοντο, πλὴν τῶν
 φονικῶν, ἅτινα κατὰ τὰ πάτρια ἐδικάζοντο πάντοτε ὑπὸ
 τῶν ἀρίστων, κύριοι πάντων τῶν λοιπῶν, καὶ αὐτῶν τῶν
 δικαιοματικῶς τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἐπιφυλαχθέντων, διὰ μὲν
 τῆς ἐκκλησίας, τοῦ αἰρεῖσθαι τὰς ἀρχάς, διὰ δὲ τῶν δι-
 καστηρίων τοῦ εὐθύνειν αὐτάς. Δι' ὃ καὶ ὁ Σόλων ἐθεω-
 ρεῖτο ὡς ὁ πρῶτος ἀληθῆς τῆς δημοκρατίας ἰδρυτής, καὶ
 ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (17): «Ἔοικε δὲ Σόλων ἐκεῖνα μὲν,
 ὑπάρχοντα πρότερον, οὐ καταλύσαι, τὴν τε Βουλὴν, καὶ
 τὴν τῶν ἀρχῶν αἵρεσιν τὸν δὲ δῆμον καταστῆσαι, τὰ
 δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων».

Καὶ τὸ μὲν δικαίωμα τοῦ ἐκκλησιάζειν εἶχεν, ὡς εἶδο-
 μεν (18), ἀνέκαθεν ὁ δῆμος, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἀνάκτων·
 ἀλλ' ἤδη ἡ θέσις αὐτοῦ ἐγένετο ἀξιοπρεπεστέρα, καὶ κα-
 τήρχετο εἰς ἐκκλησίας οὐχὶ μόνον ἵνα, ὡς τότε, ἀκούσῃ τὰ
 προσταττόμενα, ἀλλ' ἵνα κυρῇ ἡ ἀποβάλλῃ τὰ αὐτῷ ὑπο-
 βαλλόμενα, μέχρις οὗ βαθμηδόν, προκύπτοντος καὶ ὑπὸ
 τῶν δημαγωγῶν ἐξαπτομένου τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύμα-
 τος, κατήντησεν αὐτὸς μόνος νὰ διατάττῃ, καί, ἐκλέγων
 καὶ εὐθύνων τὰς ἀρχάς, αὐτὸς νὰ εἶναι τῶν ἀρχόντων ὁ ἄρ-
 χων. Καὶ εἰς τὰς διατάξεις μὲν τοῦ Σόλωνος, δὲν ἐνυπῆρ-
 χεν εἰσέτι ἡ ὑπερβολὴ αὕτη, ἀλλὰ σπέρματι ἐν αὐταῖς ἐγ-
 κειμένη, ἀνεπτύχθη μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν περιστάσεων· διὰ
 τοῦτο κατωτέρω θέλουσιν ἐκτεθῇ τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας
 τοῦ δήμου λεπτομερέστερον.

Τὴν δικαστικὴν δ' ἐξουσίαν ἐξήσκουν ἐν ἀρχαιοτέροις
 χρόνοις οἱ ἄρχοντες, διαδεχθέντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν δικασ-
 πόλων Ἀνάκτων, καὶ ὠρισμένη ἦν, φαίνεται, ἡ δικαιοδο-

(17) Αὐτ. 2.

(18) Βιβλ. Α, Κεφ. Δ, Σελ. 58.

σία ἐκάστου. Ὁ Σόλων δέ, τὴν φρόνησιν ἔχων ν' ἀνακαινίσῃ τὴν πολιτείαν χωρὶς καὶ νὰ φαίνεται ὅτι νεωτερίζει, ἀφῆκε μὲν τοῖς ἄρχουσι τὰς εἰδικῶς αὐτοῖς ἀνατεθειμένας δίκας, κατὰ τοῦ Πλουτάρχου τὴν μαρτυρίαν (19), ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐμηδένισε τὴν δικαστικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν, ἔφεσιν ἀπ' αὐτῶν ἐπιτρέψας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, « ὁ κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδέν, ὕστερον δὲ παμμέγεθες ἐφάνη· τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν διαφόρων ἐνέπιπτεν εἰς τοὺς δικαστὰς (ἐννοεῖ δὲ τὸ δημοτικὸν δικαστήριον, τὴν ἐκκλησίαν)· « Καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε κρίνειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλευμένοις ». Ἐν δὲ τοῖς μετέπειτα χρόνοις, ὅτε καὶ οἱ ἄρχοντες ἀπὸ αἵρετῶν ἐγένοντο κληρωτοί, τότε καὶ ἀπὸ δικαστῶν ἀνεξαρτήτων κατήντησαν ἀπλοὶ ἀνακριταί, ἢ πρόεδροι, ἢ ἐκτελεσταὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ δήμου, εἰς ὃν μέχρι τέλους περιῆλθεν ὁλοσχερῶς ἡ δικαστικὴ ἐξουσία.

Ὁ Σόλων ὅμως, εἰς τὴν ἔμφρονα ἰσορροπίαν πάντοτε ἀποβλέπων, καὶ τὴν ταχεῖαν ὑπερίσχυσιν προορῶν τῆς δημοκρατίας, ἠθέλησε νὰ περιβάλλῃ αὐτῇ σωτήριον χαλινόν, εἰς τὴν ἐκ καταγωγῆς ἀριστοκρατίαν ἀντικαταστήσας τὴν διάκρισιν κατ' οὐσίας φορολογητάς, καὶ διήρесе πάντας τοὺς Ἀθηναίους ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν εἰς τέσσαρα λεγόμενα τέλη ἢ τιμήματα, βαθμολογούμενα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν μεδίμνων ξηρῶν καρπῶν, ἢ τῶν ἰσοτίμων αὐτοῖς μετρητῶν ὑγρῶν προϊόντων, ὅστις ἀπετέλει τὸ ἐτήσιον ἐκάστου εἰσόδημα. Ἦν δ' ὁ μὲν μέδιμνος κατ' ὀλίγον μείζων τοῦ συνήθους κοιλοῦ, ἀκριβῶς δ' ἴσος πρὸς 51 λίτρας, 8 κοτύλας καὶ 4 μύστρας τῶν σημερινῶν Ἑλληνικῶν σταθμῶν, ὁ δὲ μετρητής, ἴσος πρὸς 29 ὀκάδας ρευστῶν, ἥτοι

(19) Β. Σολ. ΙΗ.

38 λίτρας, 8 κοτύλας καὶ 8 μύστρας, καὶ ἐτιμᾶτο ἐπὶ Σόλωνος δραχμῆς ὁ μέδιμνος σίτου, ὡς καὶ ὁ μετρητῆς οἴνου ἢ ἐλαίου.

Ἦσαν δὲ τὰ τέσσαρα τέλη ἢ τιμήματα ταῦτα·

α'. Τὸ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, περιλαμβάνον τοὺς ἐκ τῶν ιδίων κτημάτων πεντακοσίους τοῦλάχιστον μεδίμνους ἡμερῶν ἢ μετρητάς ὑγρῶν προϊόντων ἀπολαμβάνοντας (20).

β'. Τὸ τῶν Ἰππέων, τῶν ὑπὸ τοῦ Συνεσίου ἐπεξηγηματικῶς μᾶλλον τῆς θέσεως αὐτῶν ἢ κυριολεκτικῶς τριακοσιομεδίμνων λεγομένων, εἰσπραττόντων δὲ ὑπὲρ τοὺς 300 μεδίμνους ἢ μετρητάς, καὶ δυναμένων « Ἰππάδα τελεῖν » (21), ἥτοι διατρέφειν πολεμιστήριον ἵππον διὰ τὴν δημόσιον ὑπηρεσίαν.

γ'. Τὸ τῶν Ζευγιτῶν, « τὸ ζευγίσιον τελούντων » (22), ἢ δυναμένων νὰ τρέφωσι μόνον ζεῦγος ἀροτήρων βοῶν, καὶ ἐκ τῶν ιδίων κτημάτων τοῦλάχιστον 200, ἢ, κατὰ Βοίχχιον (23), 150 μεδίμνους ἢ μετρητάς εἰσπραττόντων.

δ'. Τὸ τῶν Θητῶν, τὸ « θητικὸν τέλος », οἱ « εἰς τοὺς θῆτας τελοῦντες » (24) ἢ « καταλογιζόμενοι », ἡ τάξις τῶν ἀπόρων, ὅσοι εἶχον εἰσόδημα ἔλαττον τοῦ τῶν ζευγιτῶν, ἢ καὶ οὐδέν, καὶ ὑπετίθετο ὅτι ἐστεροῦντο ιδίων κτημάτων, καὶ ὅτι ἔζων ἄλλοις θητεύοντες.

Ἐκ τῶν τάξεων δὲ τούτων ἡ πρώτη « ἀνήλίσκεν εἰς τὸ δημόσιον », κατὰ Πολυδεύκην (25), τάλαντον, ἡ δευ-

(20) Πλούτ. Β. Σόλ. ΚΓ. — Ἰδ. Συνέσ. π. Ἐνυπν. Σ. 117. Ἔκδ. Τυρνεῦ.— Σχολ. Νικηφ. Γρηγορ.

(21) Ἰσαῖος, π. Ἀπολλοδ. κλ. 39.

(22) Πολυδ. Η, 130, 132.

(23) Staatshh. d. Ath. V, 5. Σ. 467. — Ἰδ. Δημοσθ. κ. Μακαρτ. 1067.

(24) Πολυδ. αὐτ.

(25) Πολυδ. Αὐτ.— Σχολ. Πλάτ. Ruhnck. Σ. 182.

τέρα τριάκοντα μνᾶς, ἢ ἡμιτάλαντον, ἢ τρίτη δέκα μνᾶς, ἢ χιλίας δραχμάς, καὶ ἢ τετάρτη οὐδέν. Διηλοῖ δέ, κατὰ πάντα τὰ διδόμενα (26), ἡ ἔκφρασις αὕτη τοῦ γραμματικοῦ ὅτι ὁ εἰς ἑκατέραν τῶν τάξεων τούτων κατεταγμένος ὑπετίθετο ἔχων ἐκείνην τὴν περιουσίαν, (τάλαντον, ἡμιτάλαντον, χιλίας δραχμάς) ἀπαιτητὴν διὰ δημοσίους ἀνάγκας, ὥστε ἐπ' αὐτῆς ν' ἀναλογίζεται ἡ ἐπιβαλλομένη φορολογία. Ἦν δ' ἡ φορολογία αὕτη δυσαναλόγως ἐλαφρότερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἢ εἰς τὰς ἀνωτέρας, διότι διὰ τὸν πεντακοσιομέδιμνον, ὑποτιθέμενον ὅτι εἶχε πεντακοσίων μεδίμνων, ἦτοι πεντακοσίων δραχμῶν ἐλάχιστον εἰσόδημα, ἐξελαμβάνετο ἐνὸς ταλάντου, ἦτοι δωδεκαπλάσιον τὸ κεφάλαιον ἐφ' οὗ ἡ πόλις ἐδικαιοῦτο ν' ἀναλογίσῃ τοὺς φόρους· ἐπὶ δὲ τῶν ἱππέων ἐξελαμβάνετο μόνον δεκαπλάσιον, καὶ ἐπὶ τῶν ζευγιτῶν ἦττον τοῦ ἐπταπλασίου. Τοῦτο δέ, ἵνα τοῖς ἀπορωτέροις περισσεύωσι τὰ δέοντα πρὸς διατροφήν.

Ὑποτίθῃσι δ' ὁ Βοίχχιος οὐκ ἀπιθάνως, ὅτι τὰ τιμήματα ἐκεῖνα ἦσαν οἱ ἐλάχιστοι ὅροι, καὶ τὸ φορολογητὸν κεφάλαιον ὅτι ἐδύνατο ἐν ἐκάστη τάξει νὰ εἶναι καὶ ἀνώτερον, μέχρι τοῦ ὁρίου τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας τάξεως, ἀναλόγως τῆς ἀληθοῦς περιουσίας. Οὕτω φέρ' εἰπεῖν, ἂν ζευγίτης ᾖ ὁ κεκτημένος κατ' ἐλάχιστον ὅρον 150 μεδίμνων πρόσοδον, καὶ δι' αὐτὸν τὸ φορολογητὸν κεφάλαιον ᾖ 1000 δραχμῶν, ἐπίσης εἰς τοὺς ζευγίτας κατετάττοντο καὶ οἱ ἔχοντες καὶ 200 καὶ 250 καὶ μέχρι 299 μεδίμνων πρόσοδον, καὶ ἐπομένως δι' αὐτοὺς ὑποθέτει ὁ Βοίχχιος τὸ φορολογητὸν κεφάλαιον $1333 \frac{1}{3}$, $1666 \frac{2}{3}$, μέχρι $1993 \frac{1}{3}$.

(26) Ἰδ. Bæekh, αὐτ. Σ. 652, ἐπ.— Ἰ. Β. Τέλλυς· « Τὸ Σολώνιον τίμημα », ἐν Κλειοῖ, 9 (21) Μαρτ. 1868.

Διὰ τῆς τοιαύτης λοιπὸν διατάξεως, ἀφ' ἐνὸς μὲν κατε-
 ρρίπτετο ἐκ θεμελίων τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀριστοκρατίας,
 ὅτι ὁ πτωχὸς εὐπατρίδης κατεβιβάζετο ὑπὸ τὸν πλουτή-
 οντα ταπεινότατον πρὶν πολίτην· ἀφ' ἐτέρου δ' ἡγείρετο
 ἡ ἐρα βαθμολογία ἀντὶ τῆς ἀνατραπείσης, ἡ κατὰ περιου-
 σιας, ἐφ' ὑποθέσεως στηριζομένη, οὐχὶ βεβαίας πάντοτε,
 ὅτι ὁ πλοῦτος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ πλουτοῦν-
 τος ἀγωγὴν καὶ ἀξίαν.

Εἰς τὰς διαφόρους δὲ ταύτας τάξεις ἔδωκεν ὁ Σόλων καὶ
 διάφορον θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ μετοχὴν εἰς τὰ τῆς
 διοικήσεως. Καὶ εἰς μὲν τοὺς πεντακοσιομεδίμνους ἀπένει-
 μεν ἀποκλειστικῶς τὰς πρὶν τοῖς Εὐπατρίδαις ἀνηκούσας
 θέσεις τῶν Ἑννέα ἀρχόντων (27), οὐχὶ μόνας τὰς τῶν
 Θεσμοθετῶν, ὡς ἐνίοτε λέγουσιν οἱ ῥήτορες (28), τὰ ὀνό-
 ματα ἐναλλάττοντες. Καὶ ὁ Ἄρειος πάγος δέ, ὁ καὶ Ἄνω
 Βουλὴ λεγόμενος, καθ' ὃ στρατολογούμενος ἐκ τῶν ἐξιόν-
 των ἀρχόντων, συνέκειτο καὶ αὐτὸς ἀναγκαίως ἐκ μόνων
 πεντακοσιομεδίμνων. Τέλος δ' ἐπεφυλάχθησαν εἰς τοὺς
 πεντακοσιομεδίμνους καὶ τινες ταμιακαὶ θέσεις (29), δι' ἃς
 ἡ εὐπορία αὐτῶν παρεῖχεν ἀνωτέρας ἐγγυήσεις.

Ἐκ τῶν Ἱπποτῶν δὲ καὶ τῶν ζευγιτῶν ἐλαμβάνοντο αἱ
 ἄλλαι ἀρχαί, ὧν ἀπέκλεισε τοὺς θήτας παντάπασι. « Τὰς
 δὲ ἀρχάς, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (30), ἐκ τῶν γνωρίμων
 καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησεν πάσας, ἐκ τῶν πεντακο-
 σιομεδίμνων, καὶ ζευγιτῶν, καὶ τρίτου τέλους, τῆς κα-
 λουμένης Ἱππάδος· τὸ δὲ τέταρτον, θητικόν, οἷς οὐδε-

(27) Πλούτ. Β. Ἀριστ. Ι.

(28) Δημ. κ. Τιμοκρ. Σ. 707.— κ. Ἀριστογ. 802.

(29) Πολυδ. ΙΗ, 97.

(30) Πολιτ. Β, 9, 4.— Ἰδ. καὶ Πλούτ. Σόλ. ΙΗ.

μιας ἀρχῆς μετῆν ». Ἀπέκλεισε δὲ τοὺς θήτας ὁμοίως καὶ τῆς ὑποχρεώσεως, ἢ μᾶλλον τῆς τιμῆς τοῦ « ἐκ τοῦ καταλόγου στρατεύεσθαι », ἥτοι εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν τῆς πόλεως καταλέγεσθαι, διότι ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις τὸ προνόμιον τοῦτο ἀνήκει ταῖς ἀνωτέραις τάξεσιν, αἵτινες διὰ τῶν ὅπλων ἰσχύουσι, καὶ ἀσφαλεστέρας παρέχουσιν ἐγγυήσεις συνετῆς καὶ πατριωτικῆς αὐτῶν χρήσεως. « Κατὰ ταύτην τὴν πολιτείαν, λέγει ὁ αὐτός (31), κυριώτερον τὸ προπολεμεῖν, καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα ». Ὡς φίλοι δὲ μόνον κατετάττοντο ἐν καιρῷ ἀνάγκης οἱ θῆτες εἰς τὸν στρατόν, καὶ μεταγενεστέως καὶ ὡς ἐπιβάται, ἢ ναυτικοὶ στρατιῶται, εἰς τὸν στόλον (32), εἰς ὃν κατ' ἐξαίρεσιν μόνον ἐπέβαινον οἱ τῶν ἀνωτέρων τάξεων (33). Τούτου ἕνεκεν ὡς τὸ δημοκρατικώτατον μέρος τοῦ στρατοῦ ἐθεωροῦντο οἱ φίλοι καὶ οἱ ναῦται (34), καὶ ὡς « μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν Πειραιᾶ οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ » (35).

Εἰς περιορισμὸν δὲ τῆς ἀκράτου δημοκρατίας συνετέλει καὶ τὸ ὅτι εἰς τὴν Βουλὴν, ἣτις ἦν ἡ ἐξακολουθήσις τῆς ἀρχαίας Βουλῆς τῶν Γερόντων, ἡγητόρων ἠδὲ μεδόντων, εἰσήγαγεν ὁ Σόλων μόνον τὰς τρεῖς πρώτας τιμοκρατικὰς τάξεις, ἀποκλείσας τὴν πολυπληθεστέραν, τὴν τῶν θητῶν. Πρὸς τοῦτο δέ, ἐκάστη τῶν τεσσάρων (Ἰωνικῶν) φυλῶν ἐξέλεγεν ἐκ τῶν πρώτων τριῶν τμημάτων, πιθανῶς διὰ κλήρου, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα ἐγίνετο, ἀνὰ 100 ἄν-

(31) Αὐτ. Γ, 5, 3.

(32) Ἀρποκρ. φ. Θῆτες.

(33) Θουκυδ. Η, 24.— Ἰδ. καὶ Γ, 16.

(34) Ἀριστοτ. Πολιτ. ΣΤ, 4, 3.

(35) Αὐτ. Ε, 2, 12.— Ἰδ. καὶ Πλούτ. Θεμ. 10.

δυνασ εἰς ἑαυτῆς, καὶ ἐκ τῶν ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη γεγονότων (36), καὶ οὕτως ἀπηρτίζετο ἡ *Βουλὴ* τῶν τετρακοσίων, ἣτις κυριώτερον καὶ χαρακτηριστικώτερον καθήκον εἶχε τὸ προ-βουλεύειν, ἥτοι τὸ ἐν ἐσκεμμένῃ καὶ ἐμβριθεῖ συζητήσῃ παρασκευάζειν τὰς προτάσεις ὅσαι ἔμελλον νὰ ὑποβληθῶ-σιν εἰς κύρωσιν εἰς τὴν θυελλώδη, καὶ τὴν ἀπαθῆ συζήτη-σιν ἀποκλείουσιν, ἐκκλησίαν τοῦ δήμου.

Εἶχε δὲ προσέτι ἡ βουλὴ καὶ πᾶν ἄλλο βουλευτικὸν κα-θῆκον, μὴ ἐπιφυλαχθὲν εἰς τὴν Ἄνω Βουλὴν, τὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ βαθμηδὸν προσέλαβε καὶ τὴν ἀνωτά-την ἐπιμέλειαν ἐπὶ τῆς λοιπῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ τινὲς τῶν περὶ αὐτῆς διατάξεων ἀνεπτύχθησαν μᾶλλον ἐπὶ μεταγε-νεστέρων χρόνων, καὶ βέβαιον δὲν εἶναι ἂν ἤρξαντο ἤδη ἐκ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Πεισιστρατίδαι. Τυραννίς.

Ἀλλὰ μετὰ Σόλωνα καὶ τῆς ἐντελοῦς ἀναπτύξεως τῆς δημοκρατίας παρενέπεσεν ἐπεισόδιον ἀναχαιτίσαν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν πρόοδον αὐτῆς, μετὰ ταῦτα ὁμως, ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως, ἴσως ἔτι μᾶλλον ἐπισπεῦσαν αὐτήν.

Καίτοι δὲ συνεταὶ καὶ ἐπιφυλακτικαὶ αἱ μεταρρύθμισεις, δὲν ἐδύναντο ὁμως, ὥς πᾶσα μεταρρύθμισις, νὰ ἐφαρμο-σθῶσιν ἄνευ συνταράξεώς τινος τῆς κοινῆς τάξεως, καθ' ὅσον μάλιστα εἰς τὰ πνεύματα ἐνυπῆρχεν ἤδη ἡ ταραχὴ

(36) Ξενοφ. Ἀπομν. Α, 2, 35.

ἣτις ἐπέφερε καὶ τῆς μεταβολῆς τὴν ἀνάγκην. Ἐνεκα δ' αὐτῆς ταύτης τῆς μετριοπαθείας τῶν, ἐπόμενον ἦν οἱ Σολώνιοι νόμοι νὰ μὴ εὐχαριστήσωσιν οὐδεμίαν τῶν ἄκρων μερίδων, διότι οὐδεμιᾶς ὑπηρετοῦν τὰς ἀποκλειστικὰς ἀξιώσεις. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἄλλην δύναμιν δὲν εἶχεν ὁ Σόλων, πλήν τῆς συγκαταθέσεως αὐτῶν ἐκείνων, ὧν προϋτίθετο νὰ καταστείλῃ τὰς ἀτόπους ὑπερβολάς, διὰ τοῦτο δὲν κατώρθωσεν εὐθὺς κατ' ἀρχὰς νὰ ἄρῃ τὰς ἔριδας καὶ τὰς στάσεις, καὶ νὰ ἐπιφέρῃ ἣν προϋτίθετο θεραπείαν τῶν κοινωνικῶν νοσημάτων. Ἐξ ἐναντίας, ἡ μὲν ὀλιγαρχία τόσῳ ἐκθυμώτερον ἀνθίστατο, καθ' ὅσον ἡσθάνετο ὅτι καιρίαν πληγὴν ἐπέφερεν ἡ νέα νομοθεσία εἰς τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς προνόμια· ὁ δὲ δῆμος, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῶν γενομένων αὐτῷ ὑποχωρήσεων, ἐνόμιζε δικαίωμα αὐτοῦ ν' ἀρπάσῃ καὶ ὅσα δὲν τῷ ἐδίδοντο. Γνωρίζων δὲ καὶ φοβούμενος τὸ παλίμβουλον τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ ὁ Σόλων, ἄρ' οὐ ἔθηκε, καὶ δεκτοὺς κατέστησε τοὺς νόμους αὐτοῦ, ἀπεδήμησεν, ἵνα μὴ δώσῃ ἀφορμὴν νὰ τῷ ζητηθῶσι μεταρρυθμίσεις αὐτῶν.

Ἐκ τῶν διχονοιῶν λοιπὸν τούτων ὠφεληθεὶς καὶ ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Σόλωνος, ἕτερος πολίτης ἐπίσημος καὶ ἐπιχειρηματίας, εὐπατρίδης ὡς ὁ Κύλων, διότι ἦν ἐκ τῶν Νειλιδῶν, ἐβάδισεν ἐπιτηδεύως καὶ ἐπιτυχέστερον ἐπὶ τὰ ἱγνη ἐκείνου, καὶ ἐν Ὀλ. 54, δ' (560 π. Χ.), ἦτοι τρία καὶ τριάκοντα ἔτη μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Σολωνίου νομοθεσίας (1), τὴν προστασίαν τῆς δημοτικῆς μερίδος ἀναλαβὼν, καὶ ἀπὸ τῆς μερίδος ταύτης τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀρυόμενος, ἀνεδείχθη τύραννος ἐπὶ τῆς πόλεως καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν συμμάχων καὶ ὑποστηρικτῶν του, ὡς τοῦτο συν-

(1) Ἡρόδ. Α, 59.

δαινε πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπῆρχον εὐπιστοὶ
 αἰ, καὶ ἀπατεῶνες φιλόδοξοι. Διότι τοιοῦτο ἦν μάλιστα
 ὁ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους παρουσιαζόμενον περίεργον
 αἰνόμενον ἐν Ἑλλάδι, ὅτι οἱ τύραννοι οἱ καταθλιπτικώ-
 ερον τὸν λαὸν πιέζοντες, ἐξ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ προήρχοντο,
 ὑπ' αὐτοῦ ἐνισχύοντο, καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐξήσκουν
 τὴν αὐθαιρεσίαν των· δι' ὃ καὶ ὀρθῶς ὁ Ἀριστοτέλης λέ-
 γει (2) τὴν δημοκρατίαν ἐναντίαν μὲν, ἀλλὰ συγχρόνως
 καὶ συνώνυμον τῇ τυραννίδι, διὰ τῶν ἐξῆς· «*Ἐναντίαι δὲ*
αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι, ὡς κεραμεῖ κερα-
μεύς . . . καὶ γὰρ ἡ δημοκρατία ἡ τελευταία τυραννίς
ἐστὶ. Βασιλεία δὲ καὶ ἀριστοκρατία διὰ τὴν ἐναντιότητα
τῆς πολιτείας». Ἄν, κατὰ τὸν εὐφυῆ τοῦ Συνεσίου ὀρι-
 σμόν (3), «*Βασιλέως τρόπος ὁ νόμος, τυράννου δὲ νό-*
μος ὁ τρόπος», ἂν δηλαδὴ τύραννός ἐστιν ὁ κατ' ἰδιοτρο-
 πίαν καὶ βούλησιν καὶ ἀνευθύτως τοὺς νόμους θέτων καὶ
 ἐφαρμόζων, τοιοῦτος ἐστὶ μάλιστα ἐν δημοκρατίᾳ ὁ δῆ-
 μος, νομοθέτης συγχρόνως καὶ νομοτελεστής ἀνεύθυνος,
 οὐδένα ἔχων τὸν ἐξελέγχοντα, καὶ ὑπ' οὐδεμιᾶς περιοριζό-
 μενος δυνάμεως, ἐν ᾧ τὸν ἀπολυτώτερον τῶν μοναρχῶν
 περιστέλλει, εἰ καὶ οὐχί τι ἄλλο, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν
 πολλῶν. Ἦν δ' ἡ τυραννίς, ἢ ἡ παράνομος βασιλεία, ἄγνω-
 στον καὶ ὄνομα καὶ πρᾶγμα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου
 καὶ Ἡσιόδου, διότι τότε ὑπὸ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ πε-
 ριστοιχίζοντο οἱ διογενεῖς Βασιλεῖς, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἡ
 κυριαρχία τοῦ δήμου, ἐξ ἧς τύραννος ἀνεφύετο.

Ὅσον ὅμως πανίσχυρος καὶ ἢ ὁ δῆμος εἰς τὸ αὐτογνω-
 μόνως βουλευέσθαι καὶ ἀποφασίζειν, ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν

(2) Πολιτ. Ε, 8. 18.

(3) Π. Πολιτ. 6.

τῶν ἀποφασισθέντων δεῖται ὀργάνων, καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν σχεδὸν πάντοτε καταδείκνυται τῆς θεωρητικῆς ἰσότητος τὸ ἀσυνεπές· διότι τότε ἀνατίθῃσι τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἂν μὲν ᾗ συνετὸς ἢ εὐτυχής, εἰς τοὺς ἱκανωτέρους καὶ σοφωτέρους, πολὺ δὲ συνεχέστερον, ἢ μᾶλλον, ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων, σχεδὸν πάντοτε, εἰς τοὺς θρασυτέρους καὶ φιλοδοξοτέρους, καὶ πολλάκις οἱ ἐμπείρους ἄρχοντας ἀποβαλόντες, ἵνα αὐτοὶ πράττωσι τὰ ἑαυτῶν, μετ' οὐ πολὺ παραιτοῦνται τοῦ δικαιώματος τούτου ὑπὲρ τινος τῶν πολλῶν, ὅστις καὶ ἀπειρότερος καὶ ἰδιοτελέστερος δείκνυται τῶν οὖς ἀννικαθιστᾷ. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τῶν χρόνων ἐκείνων τύραννοι, τῆς παρακαταθήκης τῆς ἀπολύτου δημοτικῆς ἐξουσίας ἣτις τοῖς ἐνεπιστεύετο ὑπὲρ ἑαυτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καταχρώμενοι, καί, ὡς ὁ ἱππεὺς τοῦ μύθου, πιέζοντες τὸν δῆμον τὸν καλέσαντα αὐτοὺς εἰς προμάχους του. Τὴν ἐκ προστατῶν δὲ ταύτην καταγωγὴν τῶν τυράννων ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, λέγων (4)· « Ὁ τύραννος ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικεῖται μηδὲν ὑπ' αὐτῶν »· καὶ ἀλλαχοῦ προστίθεισι (5)· « Σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγόνασιν ἐκ δημαγωγῶν »· καὶ ὁ Πλάτων εἶχε προηγουμένως εἰπεῖ· « Τοῦτο μὲν ἄρα δῆλον, ὅτι ὅταν περ φύηται τύραννος, ἐκ προστατικῆς ρίζης καὶ οὐκ ἄλλοθεν ἐκβλαστάνει » (6).

Ἰδίως δ' ὅτι ἐπὶ τῆς ἐβδόμης καὶ ἑκτῆς πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος ἐπεπόλλασαν οἱ τύραννοι ἐν Ἑλλάδι, τοῦτο πιθανῶς ὀφείλεται εἰς φιλελεύθερον ἀντίδρασιν κατὰ

(4) Πολιτ. Ε, 8, 2.

(5) Αὐτ. 3.

(6) Π. Πολιτ. Η, Σ. 566, Β.

της δωρικῆς κατακτήσεως, πολλῶν πόλεων ἐξανισταμένων κατ' αὐτῶν, καὶ ἐμπιστευομένων τὰς ἰδίας τύχας εἰς ἐγγχωρίους ἐκ τῆς δουλωθείσης φυλῆς, οἵτινες, ἀφ' οὗ ἔθραυον τὸν δωρικὸν ζυγόν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀντικαθίστων τὸν ἰδίον αὐτῶν. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖ καὶ τὴν γενικὴν κατὰ τῶν τυράννων τούτων καταφορὰν τῆς Σπάρτης (7), ἥτις ἐλευθερωτοῦ ἀξίωμα ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀναλαμβάνουσα, ἀντεπολιτεύετο ταῖς τυραννίσι, καὶ δι' ὅπλων κατέλυεν αὐτάς, καθ' ὃ ἐξ ἀντιδωρικῆς ἀντιδράσεως προελθούσας, καὶ τὴν ἀναβίωσιν προκαλούσας τῶν ἀρχαίων φυλῶν ἃς εἶχον ὑποδουλώσει τὰ δωρικὰ ὅπλα. Ἐνιαχοῦ ὁμῶς καὶ πόλεις μὴ ὑποκύψασαι τῇ δωρικῇ κατακτήσει, ἐνεωτέριζον κατὰ ζῆλον ἐκείνων ἐναντίον τῆς ἐγγχωρίου ὀλιγαρχίας, ἥτις ἀντεστοίχει τῇ κατακτητικῇ.

Τοιαύτη ἦν ἡ ἐν Ἀθήναις στάσις, ἥς ἀρχηγὸς ἀνεδείχθη ὁ Πεισίστρατος, εὐπατρίδης αὐτός, ἀλλ' ὡς προστάτης τῶν Διακρίων καὶ τοῦ θητικοῦ ὄχλου καὶ ὡς συνήγορος τῶν ἄκρων αὐτῶν ἀξιώσεων παρουσιασθεῖς (8). Οὗτος δορυφόρους ζητήσας, « τὸ τυραννικὸν αἶτημα τὸ πολυθρύλλητον », κατὰ Πλάτωνα (9), ἵνα φρουρῇ τοῦ δήμου τὸν ἐκλεκτὸν κατὰ τῶν ἀληθῶν ἢ πλαστῶν ἐπιβουλῶν τῶν ἀντιπάλων τῆς δημοκρατίας, κατέλαβε δι' αὐτῶν τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ τοσοῦτον ἰσχυρῶς κατέσχε τὴν τυραννίδα, ὥστε εἰ καὶ δις ἐξωσθεῖς ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχῶν, ὧν προΐσταντο οἱ Ἀλκμαιονίδαι, δις ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῇ ἀρωγῇ τῶν δημοκρατικῶν, καὶ ῥιζωθεὶς τέλος, ἐνέμεινεν αὐτῇ μέ-

(7) Ἡρόδ. Ε, 92.— Γ, 44.— Θουκ. Α, 18.— Ἀριστ. Πολιτ. Ε, 8, 18.— Πλούτ. π. Κακοσηθ. Ἡροδ. 24.— Müll. Dor. I, 160.— Manso, Sparta, I, 2.— Wachsm. I, 1.

(8) Πλούτ. Β. Σόλ. ΚΘ.

(9) Πλάτ. Πολιτ. Σ. 566, Β.

χρι θανάτου, καὶ κατέλιπεν εἰρηνικῶς τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰππίαν καὶ Ἰππαρχον, τοῦ φίλου καὶ συγγενοῦς αὐτοῦ Σόλωνος τοὺς νόμους ὅτον ἐνεδέχετο σεβασθεῖς καὶ τηρήσας (10).

Ἦγαπᾶτο δ' ὁ Πεισίστρατος ὑπὸ τοῦ λαοῦ οὐ μόνον ὡς ἀσπασάμενος αὐτοῦ τὴν μερίδα, καὶ ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ὀλιγάρχαις ἀντιταττόμενος, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντα τὸν τρόπον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπιεικὴ καὶ βασιλοπρεπεῖ διάνειαν, ἣτις ἦν κοινὴ τοῖς τότε ἀναφανεῖσι τυράννοις· διότι οὗτοι ἐν ταῖς πλείσταις Ἑλληνικαῖς χώραις τὰς προδωρικὰς φυλὰς εἰς πολιτικὸν βίον ἀνακαλοῦντες, ἐπανέφερον τὴν ἀρχαίαν τάξιν, καὶ μετ' αὐτῆς παλινώρθουν τοὺς θρόνους τῶν ἀρχαίων *Κοιράνων* ἢ *Ἀνάκτων*, οὐ μόνον τὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν βίον αὐτῶν ἐπαναλαμβάνοντες, ἀναλογώτερον πάντως πρὸς τὸν τότε πολὺ ἀνώτερον πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως ἀπαντῶνται παρ' αὐτοῖς πᾶσαι αἱ ιδιότητες αἱ τὸν χαρακτῆρα τῶν Ὀμηρικῶν βασιλέων ἀποτελοῦσαι, τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ φιλόξενον, τὸ μεγαλουργόν, καὶ αἱ πολυδαπάνων ἔργων ἐπιχειρήσεις, δι' ὧν, κατ' Ἀριστοτέλην (11), ἀσχολοῦντες καὶ πτωχύνοντες τὸν λαόν, ἀπέτρεπον αὐτὸν τῆς εἰς τὰ δημόσια προσοχῆς, καὶ ἀφῆρουν αὐτοῦ τὴν τῆς ἀντιστάσεως δύναμιν. Ὡς δ' οἱ προκάτοχοι αὐτῶν τοὺς ῥαψωδοὺς, οὕτως ἐπροστάτευον καὶ οὗτοι τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς φιλοσόφους, καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς εἰρήνης ἦν διὰ τῆς βίας ἐπέβαλλον τοῖς λαοῖς, καὶ ἔνεκα τῆς πολυτελείας τῶν αὐλῶν αὐτῶν, λαμπρῶς ἐβλάστησεν ἐπ' αὐτῶν ἡ καλλιτεχνία, καὶ ἔθαλεν ἡ ποίησις καὶ ἡ ἐπιστήμη. Ἐν γένει δὲ μετεῖχεν ἡ δίαιτα αὐτῶν, ὡς

(10) Πλούτ. Σόλ. ΛΑ.

(11) Πολιτ. Ε, 9, 4.

καὶ ἡ τῶν πάλαι Ἀνάκτων, Ἀσιατικοῦ τινος ὄγκου, καὶ ὡς ἐκείνων ἠκολούθουν τὰς παραδόσεις, συνῆπτον καὶ οὗτοι πολιτικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἀσιανῶν ἢ Ἀφρικανῶν ἡγεμόνων, πρὸς οὓς ἤκιστα προσεῖχον αἱ δημοκρατούμεναι πόλεις.

Καὶ ἐν γένει μὲν ἡ μετὰ ταῦτα δημοκρατούμενη Ἑλλὰς ἀμίσει τῶν τυράννων τὸ ὄνομα καὶ τὴν πολιτείαν, ὡς καταπιεστικὴν, αὐθαίρετον καὶ ἰδιοτελεῖαν, ὡς αὐτὸς ὁ Ἰουλιανὸς λέγει, τὴν βασιλείαν σώζων τῆς κατηγορίας· « Ἡ μὲν γὰρ τυραννὶς πρὸς τὸ οἰκεῖον, ἡ δὲ βασιλεία πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων συμφέρον βλέπει » (12), καὶ ὁ Εὐριπίδης ἔψαλλεν· « Οὐδὲν τυράννου δυσμενέστερον πόλει. . . . κρατεῖ δ' εἷς, τὸν νόμον κεκτημένος αὐτὸς παρ' αὐτῷ » (13), καὶ ἡ Πυθία, τὴν ἐνίδρυσιν τυράννων αἰνιττομένη, « ἔχρησε τοῖς Σικωνίοις, ἑκατὸν ἔτη μαστιγονομηθήσεσθαι αὐτούς » (14).

Καὶ ἵνα μὲν ἐπαρκῶσιν εἰς τὴν ἰδίαν καὶ εἰς τὴν τῶν δημοσίων αὐτῶν ἔργων πολυτέλειαν, ἐπέβαλλον φόρους τῷ λαῷ, οἵτινες βαρεῖς κρίνονται ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, διότι ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἡ ἄμεσος φορολογία ἦν ἄγνωστος ἐν Ἑλλάδι. Οὕτω λέγεται περὶ Κυψέλου, ὅτι ἔλαβε παρὰ τῶν Κορινθίων ἐπὶ δέκα ἔτη κατ' ἔτος τὸ δέκατον τῆς περιουσίας ἐκάστου, μέχρις οὗ κατέλιπεν αὐτοὺς ἐντελῶς ἀπόρους, ἀναγκασθέντας δι' ἐργασίας ν' ἀποκτήσωσι νέαν περιουσίαν. Ἀλλ' ἡ πηγὴ αὐτὴ τοῦ ἀνεκδότου τούτου (15) μαρτυρεῖ τὸν ἐκ δυσμενοῦς προλήψεως

(12) Ἐπιστ. 80.

(13) Ἰκέτ. 445.

(14) Διόδ. Ἀποσπ.

(15) Ψ. Ἀριστοτ. Οἶκον. Β'. Σ. 282.

προκύψαντα μυθικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, αἰνιττομένου βεβαίως ὅτι ὁ Κύψελος ἐπέβαλεν ἢ ἐκανόνισεν ὡς φόρον τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖται περὶ τοῦ Πεισιστράτου, πρώτου συγχρόνως εὐεργετήσαντος τὴν Ἀττικὴν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς αὐτὴν τῆς καλλιεργείας τῶν ἐλαιῶν (16). Καὶ περὶ τοῦ Περιάνδρου δὲ ιστορεῖται (17), ὅτι πρὸς κατασκευὴν χρυσοῦ ἀγάλματος τῷ Διί, ἤρπασεν ἐν τελετῇ τῶν Κορινθίων γυναικῶν τοὺς χρυσοὺς κόσμους, καὶ περὶ Ἰππίου ὅτι τὸ ἀργυροῦν νόμισμα καταλύσας καὶ συναγαγὼν αὐτὸ ἐπ' ἐλαχίστη τιμῇ, κατέστησεν αὐτὸ πάλιν μετὰ ταῦτα ἀγώγιμον, κλέψας οὕτω τῶν ἀρχομένων τὴν περιουσίαν (18). Ἀλλὰ τὰ τεχνάσματα ταῦτα εἰσὶ λίαν ἀφελῆ καὶ ἀγροῖκα ὥστε νὰ πιστευθῇ ὅτι ποτὲ ἐφηρμόσθησαν, καὶ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι εἰσὶ παρεξηγήσεις μόνον καὶ διαβολαὶ οἰκονομικῶν νεωτερισμῶν οἵτινες δυσχερῆσθαι τοῖς φορολογουμένοις. Τῆς κατηγορίας ταύτης ἴσως πρέπει νὰ ἐξαιρεθῶσιν αἱ τῷ Συρακουσίῳ Διονυσίῳ ἀποδιδόμεναι καταπιέσεις, διότι ἐκεῖνος ἦν μεταγενέστερος τύραννος, καὶ κατὰ τὴν μεταγενεστέραν σημασίαν τῆς λέξεως.

Τοιαῦται ἄδικοι φορολογίαι διὰ δυναστικῆς βίας ἐδύναντο μόνον νὰ ἐπιβάλλωνται, καὶ ὅλως ἐναντίος ἦν ὁ τοῖς τυράννοις τούτοις ὑπὸ τῶν δοκιμωτέρων συγγραφέων ἀποδιδόμενος χαρακτήρ. Καὶ περὶ αὐτῆς τῆς Σικυῶνος, ἣν ὁ χρησμὸς προέλεγε « μαστιγονομηθήσεσθαι », λέγει ὁ Στράβων (19) ὅτι « ἐτυραννήθη πλεῖστον χρόνον, ἀλλ' αἰεὶ

(16) Δίων Χρυσόστ. Πρεσβ. Α.— Διογ. Λ. Α', 53.

(17) Ἐφορ. ἐν Διογ. Λ. Α'. 96.

(18) Ψ. Ἀριστοτ. Αὐτ.

(19) II, 587, B.

οὺς τυράννους ἐπιεικεῖς ἄνδρας εἶχε ». Γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι καὶ τῷ Περιάνδρῳ, καὶ τῷ Κυψέλῳ, καὶ τῷ Κλεισθέλει, καὶ τῷ ἐν Σάμῳ Πολυκράτει, καὶ τῷ Πεισιστράτῳ, καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, πολλὰι ἀνεγνωρίζοντο ἥθους καὶ πνεύματος ἀρεταί.

Ἦν δ' ὠκύμορος ἡ τότε ἀνακύψασα τυραννίς (20), διότι τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα ἐξ' οὗ ἀνεφύετο, ταχέως ἀναρῶνόμενον, κατέβαλλεν αὐτήν, καὶ ἐκ τῶν ἰδρυθεισῶν ἐν Ἑλλάδι δύο μόναι, ἡ τῶν Ὀρθαγοριδῶν ἐν Σικυῶνι (673-573 π. Χ.) (21), καὶ ἡ τῶν Κυψελιδῶν ἐν Κορίνθῳ (655-582) (22) παρέμειναν ἐπὶ πλείονα χρόνον.

Ἐν δ' Ἀθήναις μετέβη μόνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τοὺς υἱούς, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐπαινοῦνται ὡς φέροντες κατ' ἀρχὰς τὴν τύχην ἐπιεικῶς, ἀκριβεῖς τῶν νόμων ἐκτελεσταί (23), μετὰ πραότητος διοικοῦντες, καὶ πολλὰ τὴν πόλιν ὑπηρετήσαντες (24). Ἐν ἄλλοις δὲ λέγονται καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἐπιβληθεῖσαν δεκάτην εἰς εἰκοστήν ἐλαττώσαντες (25), καὶ δι' ἐτέρων φόρων, οἷον τοῦ ἐπὶ τῶν ὑπερώων καὶ τῶν ἀναβαθμῶν τῶν ἐξεχόντων εἰς τὰς ὁδοὺς (26), πεφωτισμένην ἀστυνομικὴν ἀποδείξαντες πρόνοιαν.

Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἡ ἄκρατος ἰσχὺς ἐπέφερε τὴν συνήθη ὀπαδὸν τῆς, τὴν ὕβριν. Καίτοι ὅμως ἀπέπλυναν οἱ τυραννοκτόνοι ἐν Ὀλ. 66, γ'. (514 π. Χ.) τὴν προσβληθεῖσαν τιμὴν των εἰς τοῦ Ἰππάρχου τὸ αἷμα, καὶ ὁ Ἰππίας

(20) Ἀριστ. Πολιτ. Ε, 8, 20.— Πλάτ. Νόμ. Γ, 695.— Ἰδ. Διόδ. ΙΑ, 53

(21) Ἡρόδ. Ε, 67. 68.— ΣΤ, 126-131.

(22) Ἡρόδ. Ε, 92.— Στράβ. Η, 580.

(23) Θουκ. ΣΤ, 54.

(24) Διόδ. Ἀποσπ. σ. 28 Mai.— Πλάτ. Ἰππαρχ.

(25) Θουκ. ΣΤ, 54.

(26) Ψ. Ἀριστ. Οἶκον. 2, 5.

ἐξετραχηλίσθη ἔκτοτε εἰς ὤμας πράξεις ἀντεκδικήσεως, οὐχ ἦττον ἢ δημοτικὴ φατρία ἐξηκολούθησεν ὑποστηρίζουσα αὐτόν, μέχρις οὗ οἱ Ἀλκμαιονίδαι, ἐκ τῆς ἐξορίας κατελθόντες μετὰ Δελφικῶν χρημάτων καὶ Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς πιθανῶς τεθέντες τῶν ὀλιγαρχῶν, κατώρθωσαν, ἐν Ὀλ. 67, 6'. (511 π. Χ.) τὴν ἐξέλασιν αὐτοῦ (27), ἀπολέσαντος ἤδη κατὰ μέγα μέρος τὴν προτέραν δημοτικότητα.

Πλὴν δὲ τῶν ἐκ βιαίας καταλήψεως προερχομένων τούτων τυράννων, ἀπαντῶνται εἰς τινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ κληθέντες *Αἰσυμνῖται*, ἐκ τῆς λέξεως *αἶσα*, οἱ μετ' ἐμφυλίου ταραχῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ καλούμενοι καὶ ὑπερτάτην περιβαλλόμενοι ἐξουσίαν εἰς κατάπαυσιν αὐτῶν, οὓς διὰ τοῦτο Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς (28) παραβάλλει πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ δικτάτορας. Τοιοῦτος ἦν φέρ' εἰπεῖν ἐν Μυτιλήνῃ ὁ Πιπτακός (29). Ἡ δ' ἀρχὴ αὐτῶν, « *τυραννίς αἰρετή* » καλουμένη ὑπ' Ἀριστοτέλους, ἦν ἐφ' ὠρισμένον χρόνον καὶ οὐχὶ διηνεκῆς ὡς ἡ τῶν τυράννων, ὡς ὁ αὐτὸς προστίθῃσιν· « *Ἡρχον δὲ οἱ μὲν διὰ βίου τὴν ἀρχήν, οἱ δὲ μέχρι τινῶν ὠρισμένων χρόνων ἢ πράξεων* ». Ἴνα δ' ἔχωσιν ἐν τοῖς κινδύνοις τῆς πατρίδος δι' οὓς ἐξελέγοντο πλήρη ἐνεργείας ἐλευθερίαν, ἐκυβέρνηων κατ' ἀπόλυτον πληρεξουσιότητα, ὡς ὁ αὐτὸς διὰ τούτων ἐκτίθῃσι (30)· « *Καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐγίνοντό τινες μόναρχοι τὸν τρόπον τοῦτον, αὐτοκράτορες αἰρετοί, οὓς ἐκάλουν αἰσυμνίτας. Ἦσαν δὲ διὰ τὸ*

(27) Θουκ. ΣΤ, 55-59.— Ἡρόδ. Ε, 62-65.

(28) Ε, 73.

(29) Ἀριστοτ. Πολ. Γ, 9, 5.— Πλούτ. Β, Σόλ. ΙΔ.— Διογ. Λ. Α, 75.— Στράβ. ΙΓ, Σ. 917.

(30) Αὐτ. Δ, 8, 2.

κατὰ νόμον βασιλικαὶ καὶ διὰ τὸ ἄρχειν ἐκόντων, τυραννικαὶ δὲ διὰ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν γνώμην ». Ἡ λέξις δ' Αἰσυρνίτης παρέμεινεν εἰς τινὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ἐμφαίνουσα τοὺς μονίμους ἄρχοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Κλεισθένους μεταρρυθμίσεις.

Ἄλλ' ἡ νίκη τῶν Ἀλκμαιονιδῶν αὐτοὺς μόνους ὠφέλησεν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν· διότι ὁ δῆμος αὐτός, ὁ καθ' Ἡρόδοτον (1) « πρότερον ἀπωσμένος πάντων », εἶχεν ἤδη ἱκανῶς ἐνισχυθῆ, ὥστε νὰ μὴ γίνηται τοῦ λοιποῦ ὄργανον τῶν νικούντων, καὶ οἱ ὀλιγάρχαι, ἀντὶ νὰ συνασπίζονται πλέον ἵνα τὸν δῆμον καταβάλωσιν, ἤριζον μόνον περὶ τοῦ τίς αὐτὸν μάλλον ὑποδυσάμενος, νὰ δειχθῇ τῶν ἄλλων ὑπέρτερος. Οὕτως ὁ Ἀλκμαιονίδης Κλεισθένης, τὴν ἐξουσίαν παραλαβὼν, ἐξήσκησεν ὑπὲρ τοῦ δήμου αὐτὴν, καὶ ἀντετάχθη μάλιστα κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας, ἥτις ὑπὸ τὸν Ἰσαγόραν ἀπεπειράθη νὰ παλαίσῃ ἐσχάτην πάλην, ὑπὸ τῆς φυσικῆς αὐτῆς συμμάχου, τῆς Σπάρτης, βοηθουμένη.

Καὶ τὸ πρῶτον μὲν ὑπερίσχυσαν οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν, ἐξώσαντες τὸν Κλεισθένη, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντας τοὺς Ἀλκμαιονίδας ὡς ἐναγεῖς. Ἄλλ' ὅτε ἐπεχείρησαν νὰ καταλύσωσι τὴν δημοτικὴν Βουλὴν, παραδίδοντες τὰ πράγ-

(1) Ε, 69.

ματα εἰς τριακοσίους ὀλιγάρχας, ὁ δῆμος ἐξανέστη, ἐπολιόρχησε τὴν Ἀκρόπολιν, κατεχομένην ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν ἐπικούρων αὐτῶν Σπαρτιατῶν, καὶ πολλοὺς φονεύσας, ἀπεδίωξε τὸν Ἰσαγόραν, οὐδὲ κατώρθωσε πλέον ἢ Σπάρτη νὰ καταγάγῃ καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ, ὡς ἤθελεν, αὐτὸν τύραννον, αὐτὴ ἡ καυχωμένη ὅτι πανταχοῦ κατέλυε τοὺς τυράννους.

Τότε δ' ὁ Κλεισθένης ὀριστικῶς εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπανελθὼν (2), ἐπεχείρησε νὰ συμπληρώσῃ τὸ πολιτικὸν τοῦ Σόλωνος οἰκοδόμημα, καὶ ἐπέφερε τὴν τελευταίαν πληγὴν κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας διὰ νέας σπουδαιοτάτης μεταρρυθμίσεως. Συνίστατο δ' αὕτη εἰς τὴν ἐντελῆ κατάργησιν τῶν τεσσάρων Ἰωνικῶν φυλῶν, αἵτινες καὶ μετὰ τὸν τιμοκρατικὸν τοῦ Σόλωνος ὀργανισμὸν ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι, καὶ ἀναπολοῦσαι εἰσέτι τὰς ἀριστοκρατικὰς διακρίσεις. Οὐ μόνον δὲ ταύτας καταστρέφων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τιμοκρατίαν ἐξασθενῶν, ἀντικατέστησεν, ὡς ἐκφράζεται ὁ Ἀλικαρνασσεὺς Διονύσιος, περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁμιλῶν, ἀντὶ τῶν γενικῶν φυλῶν (δηλ. τῶν κατὰ γένη), τὰς τοπικάς (3), ἥτοι διήρесе πάντα τὸν ἀττικὸν λαόν, ὡς ᾧκει ἀναμιῆ δι' ὅλης τῆς χώρας, καὶ ἀνεξαρτήτως καταγωγῆς ἢ περιουσίας, εἰς δέκα νέας φυλάς, ἃς ὠνόμασε κατὰ δέκα ἀρχαίους ἥρωας τῆς Ἀττικῆς, ἐπωνύμους ἢ ἀρχηγέτας κληθέντες (4). Τὰ δ' ὀνόματα τῶν φυλῶν τούτων, κατὰ τὴν ἐπίσημον αὐτῶν τάξιν κατατεταγμένων, εἶχον ὡς ἔπεται:

(2) Ἡρόδ. Ε, 66.—Πλούτ. Β. Περ. Γ.—Β. Κίμ. ΙΕ.—Ἰδ. Wachsm. I, Σ. 265.

(3) Ἰδ. καὶ Grottefend, üb. d. geogr. Zusammenhang d. Phyleu.

(4) Ἡρόδ. Αὐτ.—Ἀριστοτ. Πολιτ. ΣΤ, 2, 11.—Δημοσθ. Ἐπιτάφ. Σ. 1397. Πaus. Α. 5.

1 Ἐρεχθίδης	5 Ἀκαμαντὶς	9 Αἰαντὶς
2 Αἰγίδης	6 Οἰνίδης	10 Ἀντιοχίς.
3 Πανδιονίδης	7 Κεκροπίς	
4 Λεοντὶς	8 Ἴπποθοοντὶς	

Διωκοῦντο δ' αἱ φυλαὶ αὗται ὑπ' ἀρχόντων, οἵτινες πιθανῶς ἐξελέγοντο ἐτησίως, καὶ ἐκαλοῦντο ἐπιμεληταὶ τῶν φυλῶν. Μόνος δ' ὁ Ἡρόδοτος καλεῖ αὐτοὺς Φυλάρχους (5), κατ' ὄνομα ἐπιφυλαχθέν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἱππικοῦ.

Συνεπῶς δὲ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν, ὧν προῖόν καὶ ἐρρμογὴ ἦν ἡ μεταρρύθμισις αὕτη, ὑπὸ τῶν δημοτικῶν τούτων φυλῶν ἢ κατ' αὐτὰς ἐκανονίζοντο τοῦ λοιποῦ αἱ πλεῖσται ἀρχαί, καὶ αἱ εἰς τὸ δημόσιον λειτουργίαι, δι' ὃ καὶ εἰς πάσας σχεδὸν ἐπεκράτησεν ἡ δεκαδικὴ διαίρεσις. Τούτου ἕνεκα καὶ αἱ Ναυκραρίαι, ἃς ὠρίσαμεν ὡς τῶν Τριπτυῶν ὑποδιαίρέσεις, καὶ φορολογικὰς καὶ πολιτικὰς τοῦ λαοῦ μονάδας, ἀπὸ 48, ὅσαι ἦσαν πρὶν (6), ηὔξήθησαν εἰς 50, ἀνὰ 5 ἐν ἐκάστη (7), πιθανῶς ὁμῶς ἀπολέσασαι τὸν πολιτικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα, ὅστις ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις οὐδαμῶς πλέον φαίνεται, καὶ διατηρήσασαι μόνον τὸν οἰκονομικὸν καὶ φορολογικόν (8). Παρέμεινε δέ, ὡς ἐξ ἐπιγραφῶν ἐξάγεται, διὰ παντὸς τοῦ μεταγενεστέρου χρόνου, καὶ ἡ εἰς Τριπτύας καὶ ἡ εἰς φρατρίας διαίρεσις τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ· ἀλλ' ἀγνοεῖται ἂν καὶ αἱ μὲν καὶ αἱ δὲ ἔμειναν, ὡς πρὶν, ἀνὰ 12 ἐν ὅλοις, ἢ ἂν ἐκατέρω

(5) Αὐτ. 69.

(6) Ἰδ. Κεφ. Ε, Σ. 103.

(7) Κλείδημος ἐν Φωτ. φ. Ναυκραρία.

(8) Ἰδ. Bœckh, Staatshh. d. Ath. II, 21, Σ. 358.

ἦν τὸ τρίτον ἐκάστης νέας φυλῆς, καὶ ἐπομένως ἂν ἀντὶ 12 ἠϋξήθησαν εἰς 30 (9).

Κατόπιν δὲ καὶ ἡ Βουλὴ, ὡς οὖσα ἡ ἀνωτάτη οἰκονομικὴ ἀρχή, ἐκανονίσθη καὶ αὕτη, φαίνεται, κατὰ τὰς Ναυκραρίας, καὶ ἀνὰ δέκα βουλευταὶ ἐξελέγοντο πιθανῶς ἐκ ναυκραρίας ἐκάστης, πεντήκοντα δ' ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ὥστε ἀπὸ τετρακοσίων ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ἠϋξήθη εἰς πεντακοσίους.

Ὑποδιήρесе δ' ὁ Κλεισθένης τὰς φυλάς εἰς δήμους, ἢ μᾶλλον κατένειμε τοὺς ἤδη ὑφισταμένους δήμους, ἢ τὰ χωρία, εἰς τὰς δέκα φυλάς, χορηγούσας αὐτοῖς τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν καὶ σημασίαν ἣν πρὶν εἶχον αἱ Ναυκραρίαι. Ὡστε διοικητικὴ μὲν μονὰς ἐγένετο ὁ δῆμος, πολλοὶ δέ, πλείονες ἢ ἐλάσσονες, κατὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν, δῆμοι ὁμοῦ ἀπετέλουν τὴν οἰκονομικὴν μονάδα, τὴν ναυκραρίαν, ἣτις κατὰ Πολυδεύκην (10), συνετέλει εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ, καὶ « δύο ἱππέας παρεῖχε καὶ ναῦν μίαν ».

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν δήμων λέγει ὁ Ἡρόδοτος (11): « Δέκα δὲ καὶ τοὺς δήμους κατένειμεν εἰς τὰς φυλάς ». Καί τινες μὲν (12) ὑπέλαβον τὴν φράσιν ταύτην ὡς δηλοῦσαν ὅτι κατένειμε τοὺς δήμους εἰς τὰς (δέκα) φυλάς. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη μετάθεσις τῆς λέξεως οὐδόλως συνάδει πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς γλώσσης, καὶ ἡ φράσις ἢ ἡλλοιώθη ἐξ ἐσφαλμένης ἀντιγραφῆς, ἢ δηλοῖ ὅτι ἀνὰ δέκα δήμους ἐγκατένειμε κατ' ἀρχὰς ὁ Κλεισθένης εἰς ἐκάστην

(9) *Id. Rang. Ant. Hell. II, 'Ap. 448.

(10) H. 108.

(11) Αὐτ.

(12) Wachsm. I, 271, 36.— Corsini, III. Σ. 128.

φωλὴν, ἑκατὸν ἐν ὄλοις ιδρύσας. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι, ὡς ἐρρέθη, ἡ τῶν δήμων ἦν αὐτόματος ἡ τυχαία, οὐχὶ δὲ πλαστὴ διαίρεσις. Ἄν ὁμῶς ἀληθεύῃ ἡ μαρτυρία, τότε ὑποδιηρέθησαν μεταγενεστέρως ὅσοι εἶχον ὑπερμέτρως αὐξήσει κατ' ἑκτασιν καὶ κατὰ πληθυσμόν, διότι κατὰ συγγραφεῖς (13) καὶ κατ' ἐπιγραφάς, ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἦσαν ἑκατὸν ἐβδομήκοντα τέσσαρες, οἱ μὲν μεγάλοι, οἱ δὲ μικροί (14). Συνείχοντο δ' οἱ εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν ἀνήκοντες δῆμοι καὶ γεωγραφικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ πολλαχοῦ φαίνεται ὅτι συνέπιπτον καὶ μετὰ τῶν ἀρχαίων γενῶν, ὅπου τοιαῦτα ἐσώζοντο, διότι φυσικὸν ἦν ὅτι ταῦτα καὶ κοινὴν εἶχον τὴν οἴκησιν. Ἐπώνυμοι δὲ μάλιστα γενῶν ἦσαν οἱ ἔχοντες πατρωνυμικάς ἐπωνυμίας, ὡς ὁ δῆμος Δαιδαλιδῶν, Ἡφαιστιαδῶν, Βουταδῶν, ὧν ὁ δημότης Λυκοῦργος ὁ ῥήτωρ μαρτυρεῖται συγχρόνως ὡς ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἐτεοβουταδῶν (15). Καὶ παρατηρήθη ὅτι οὐδεὶς τοιοῦτος δῆμος ἔκειτο εἰς τὸ παραθαλάσσιον, διότι φυσικὸν ἦτο τὰ ἐναπομείναντα μεταγενεστέρως ἀρχαῖα γένη νὰ εἶχον τὰς οἰκήσεις αὐτῶν ἐν τοῖς ἀπωτάτοις μέρεσι τῆς χώρας, καὶ μακρὰν τοῦ κινητοῦ ἐμπορικοῦ πληθυσμοῦ.

Τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων ὁ δῆμος φαίνεται ὅτι ἦτο κατ' ἀρχὰς ὁ τῶν Κυδαθηναίων (16), ὅστις καὶ μετὰ ταῦτα ἔμεινε συμπεριλαμβανόμενος ἐν αὐτῇ. Διηρέθη δ' ἡ πόλις εἰς κώμας, ὡς λέγει ὁ Ἰσοκράτης (17). « Διελόμενοι τὴν μὲν πόλιν κατὰ κώμας, τὴν δὲ χώραν κατὰ δήμους »,

(13) Πολέμ. ἐν Στράβ. Θ, 607. Α.—Εὐστάθ. Β, σ. 248.

(14) Δημ. κ. Εὐδουλ. Σ. 1316.—Παυσ. Α. 31.

(15) Ψ. Πλούτ. Β. Ι' Ῥητ. Σ. 250.

(16) Ἡσύχ. φ. Δῆμος ἐν ἄστει.

(17) Ἀρειοπ. ιη'.

χωρίς δμως, ὡς φαίνεται, αἱ κῶμαι αὗται νὰ εἶχον πολιτικήν τινα σημασίαν. Προσέλαβε δὲ μετὰ ταῦτα ἡ πόλις καὶ μέρη τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὴν δήμων, ὡς τὸν ἔσω Κεραμεικόν, τὸ ἥμισυ τῆς Μελίτης, τῆς Διομείας καὶ τοῦ Κολυττοῦ, καὶ τινες τῶν συνοικιῶν αὐτῆς ἔφερον καὶ μακρυσμένων δήμων ὀνόματα, ὡς Μαραθῶν, Εὐπυρίδαι (18), διότι αὐτόθι συνήθως συνήρχοντο ἢ κατῴκουν ἐκείνων δήμοι. Πολλοὶ δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐνεκτῶντο καὶ ἐν ἄλλοις δήμοις πλὴν τῶν ἐν οἷς ἦσαν ἐγγεγραμμένοι, καὶ ἐλέγοντο τότε ἐγκεκτημένοι ἐν αὐτοῖς, ὡς ἦν εἰς τρεῖς δήμους ὁ Πολυκλῆς (19).

Θέλων δ' ὁ Κλεισθένης νὰ πληρώσῃ τὰ κενά, ἃ αἱ μακραὶ στάσεις εἶχον ἀφήσει εἰς τῆς χώρας τὸν πληθυσμόν, καὶ μικρὸν πλέον φροντίζων περὶ καταγωγῆς ἐν ὀργανισμῷ στηριζομένῳ ἐπὶ μόνῃς τῆς τοπικῆς διαιρέσεως, « ἐφυλέτευσεν (ἦτοι ἐνέγραψεν εἰς τὰς φυλάς) ξένους καὶ δούλους μετοίκους » κατ' Ἀριστοτέλην (20), ἢ ἴσως, ὡς τινὲς (21) διορθοῦσι, « ξένους, μετοίκους καὶ δούλους » ἢ (22) « ξένους καὶ μετοίκους », ἦτοι πᾶσιν ἀδιακρίτως τοῖς ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης μεταβολῆς τὴν χώραν οἰκοῦσιν ἴσον πολίτου χορηγήσας δικαίωμα.

Εἰς αὐτὸν δὲ τὸν Κλεισθένη ἀποδίδεται ὑπ' Αἰλιανοῦ (23), ἢ καὶ εἰς τοὺς χρόνους αὐτοῦ ὑπὸ Διοδώρου (24), « μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τυράννων τῶν περὶ Πεισίστρατον »,

(18) Müller ἐν Ersch u. Grub. Encyclop. Attica, Σ. 227.

(19) Δημοσθ. π. Πολυκλ. κλ. γ, 5 (Δούκ.).—

(20) Πολιτ. Γ, 1, 10.

(21) Niebuhr, II, Σ. 346.

(22) Götting, Σ. 349.

(23) Π. I. ΙΓ, 24.

(24) ΙΑ, 55.

τὸ ὑπὸ δημοκρατικῆς ζηλοτυπίας ὑπαγορευθὲν βίαιον νο-
 μθέτημα τοῦ ἐξοστρακισμοῦ, οὗ πρῶτον θῦμα λέγεται
 γινόμενος Ἰππαρχός τις, συγγενῆς τοῦ τυράννου, δεύτερον
 αὐτὸς ὁ Κλεισθένης (25).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Πλήρης ἐγκατάστασις τῆς δημοκρατίας.

Οὕτω λοιπὸν ἡ τιμοκρατία καὶ ἡ τῶν Ἰωνικῶν φυλῶν
 κατάργησις κατέλυσαν βαθμηδὸν τὴν ἀριστοκρατίαν, ἣτις
 εἶχε διαδεχθῇ τὴν δύναμιν τῶν Ἀνάκτων, καὶ ὁ τεταπει-
 νωμένος, καὶ εἰς ἑαυτὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης το-
 σοῦτο δυσπιστῶν δῆμος, ὥστε ἵνα καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν Κλει-
 σθένη ἀντιστῇ εἰς τὸν Ἰσαγόραν καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους,
 ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν Περ-
 σῶν (1), ἐλευθέρως ἔκτοτε πνέων, καὶ φρονήματος πληρω-
 θείς, μετὰ νεανικοῦ θάρρους ἐρρίφθη εἰς ἀγῶνας, ζητῶν
 τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δόξαν ἣν ἤδη ἀντεποιεῖτο ὡς μόνῳ αὐτῷ
 ἀνήκουσαν· καὶ ὅτε κατὰ κράτος ἐνίκησε τοὺς μετὰ τοῦ
 Ἰσαγόρου συνασπισθέντας Βοιωτοὺς καὶ Εὐβοεῖς, καὶ κα-
 τεκληρούχησε τούτων τὴν χώραν, τότε ὑπερηφάνως ἤγει-
 ρεν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκ τῶν λαφύρων αὐτῶν τὸ πρῶ-
 τον τῆς εὐκλεοῦς σειρᾶς τῶν ἀθανάτων τροπαίων του (2).

(25) Πλούτ. Β. Νικ. ΙΑ.

(1) Ἡρόδ. Η, 73.

(2) Ἡρόδ. Αὐτ. 77-78.—Αἰλ. Π. Γ. ΣΤ, 1.

Τολμήσας δὲ καὶ εἰς τὴν τέως θαλασσοκράτορα Αἰγιναν δι' ἄρτιπαγῶν πλοίων ν' ἀντιταχθῇ (3), ὑπέταξε τέλος τὴν ὑπερήφανον μητέρα τῶν Αἰακιδῶν, καὶ ἤδη ὡς Λήμνην τοῦ Πειραιῶς αὐτὴν θεωρῶν (4), ἐμηδένισε καὶ ἐξήλειψεν αὐτὴν ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐν τῇ 80ῃ Ὀλυμπιάδι. Σφριγῶν δὲ τότε, καὶ ἐπαρθεὶς ἐπὶ τῇ συναισθήσει τῆς ἰδίας ἀξίας, ἐξέπληξε τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ μεγαλείου του, μόνος ἐν Μαραθῶνι προπολεμήσας ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας, καὶ ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ὥριμον εἰς αὐτοδιοίκησιν, ἐπὶ τροπαίων στηρίξας τὴν δημοκρατίαν.

Οὕτω βαθμηδὸν στερεὸν εὕρισκοντες ἔδαφος, ἐρρίζοῦντο καὶ ἠπλοῦντο οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοί, καὶ οἱ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἔχοντες ἀντεποιοῦντο ἤδη καὶ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ μετὰ τῆς ζηλοτύπου ἐκείνης ὑπερβολῆς, ἥτις συνήθως παρακολουθεῖ τὴν εὐημερίαν, καὶ φθείρει οὐ σπανίως αὐτῆς τοὺς καρπούς. Αἱ τῶν τιμημάτων διακρίσεις ἔπαυσαν ἔκτοτε παρέχουσαι ἀποκλειστικὸν δικαίωμα εἰσόδου εἰς τὰς ἀρχάς, καὶ ἔμειναν μόνον ὡς μέτρον τῶν στρατιωτικῶν ἢ ἄλλων εἰσφορῶν, καὶ τῆς πίστεως ἣν ἀπῆτουν ταμιακαὶ τινες θέσεις. Ἀλλ' ὁ δῆμος, μὴ ἀρκούμενος εἰς μόνην τὴν ἐλευθέρῳις πρέπουσαν ἰσηγορίαν, τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητά, καὶ τὸ πᾶσιν ἴσον δικαίωμα τοῦ εἰς τὰς ἀρχάς προχειρίζεσθαι, ἀπῆτησε καὶ αὐτὴν τὴν πράγματι πάντων εἰς αὐτὰς μετοχὴν, καὶ διεπράξατο τοῦτο ὅτε ἀντικατέστησε τὴν κλήρωσιν ἀντὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ παρεδέξατο τὸ σύστημα τῆς εἰς τὰς ὑπερτάτας λειτουργίας ἀναβιβάσεως ἐκάστου ὃν ἡ τύχη ἤθελεν ὑποδείξει, ἀντὶ τῶν προνομιούχων τῆς διανοίας, τῆς ἱκανότητος καὶ τῆς πείρας,

(3) Ἡρόδ. Αὐτ. 80.

(4) Πλούτ. Β. Περικλ. Η.— Ἀθῆν. Γ, 99.

οὓς ἐχορηγεῖτο ἡ ψῆφος τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν ὡς κελογισμένος ὑπολήψεως φόρος.

Οὕτω τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἣν διέσπασε καὶ διενεμήθη τῶν ὀλιγαρχῶν ἡ φιλοδοξία, συνέτριψε τέλος τοῦ ἀρχαίου ἡ ἀπληστος φιλαρχία, καὶ διέρριψε τὰ ἐλάχιστα αὐτῆς ψυχία εἰς τὸν ἄνεμον τῆς κατὰ τύχην κληρώσεως, ὥστε ἡ τῶν δημοσίων διεύθυνσις καὶ τῆς πατρίδος ἡ τύχη ἀφίετο ἔρμαιον καὶ τῶν ἀναξιώτάτων πολιτῶν, ἂν ἡύνο-οῦντο ὑπὸ τῆς τυφλῆς τύχης.

Καὶ ἂν μὲν ὁ Κλεισθένης ἢ τίς κυρίως ἐπέφερε τὴν ἐσχάτην καὶ ριζικὴν ταύτην τῆς κληρώσεως μεταρρύθμισιν, δὲν μαρτυρεῖται. Ὑφ' οὗτινος δῆποτε ὅμως καὶ προϋτάθη, ἡ πρωτοβουλία αὐτῆς πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν δῆμον, ὅστις ὑπὸ τῶν θριάμβων του, καὶ ὑπὸ τῶν ἤδη ὑποποιουμένων αὐτὸν δημαγωγῶν φρονιματισθεὶς, ἡξίου αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ νὰ κυβερνᾷ τοῦ λοιποῦ, οὐδενὶ ἀτόμῳ ἐμπιστευόμενος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὴν παρακαταθήκην, καὶ συναισθανόμενος ὅτι διὰ τῆς δημοκρατικῆς κοινοπραγίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπερέβαινε καὶ τῶν μεγίστων καὶ δραστηριοτάτων ἀτόμων τὴν ἐνέργειαν.

Τὴν κορωνίδα ὅμως εἰς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων ἐπέθηκεν ὁ ἐναρετώτατος καὶ δικαιοτάτος τῶν πολιτῶν, ὁ Ἀριστείδης, ὅστις, κατὰ Πλούταρχον (5), οὐδὲ δίκαιον ἐνόμιζε νὰ παραβλέπῃ δῆμον διὰ τοιούτων ἀνδραγαθίων δοξασθέντα, οὐδ' εὐκόλον νὰ συνέχῃ τοῦ λοιποῦ τὸν ἐν ὅπλοις ἰσχύοντα καὶ διὰ τὰς νίκας του ὑψηλοφρονοῦντα. Πλὴν δὲ τούτου καὶ ἀνεγνώριζε τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς ἃς ἐμπνέει ἡ τοῦ μεγαλείου συναίσθησις, τὸν ἐνθερμον πατριωτισμόν, τὴν εἰς τὸν νόμον ὑποταγὴν

(5) Ἀριστ. ΚΒ.

καὶ τὴν γενναίαν αὐταπάρνησιν· ὥστε καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἔλεγεν αὐτοὺς (6) ἐπιμελουμένους μὲν τῶν δημοσίων ὡς ἂν ἦσαν ἴδια, ἀπεχομένους δ' αὐτῶν ὡς ἂν ἦσαν ἀλλότρια. Τὸ τοιοῦτο λοιπὸν ἦθος τοῦ δήμου ὡς ἐχέγγυον θεωρήσας ὁ Ἀριστείδης ἀγαθῆς καὶ ἀκινδύνου χρήσεως τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἔλυσε καὶ τοὺς τελευταίους τιμοκρατικούς καὶ ἀριστοκρατικούς δεσμούς, καὶ ἐψηφίσατο, ἢ μᾶλλον συνήνεσε νὰ προτείνῃ ὅ,τι ἡ φωνὴ τοῦ δήμου βεβαίως ἤδη ἀπῆ-
τει, « κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν », δηλαδή καὶ ὅσοι ἄρχοντες ἐλαμβάνοντο κατ' ἀρχὰς ἐκ τῶν Εὐπατριδῶν (7), καὶ εἶτα ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων (8), νὰ ἐκλέγωνται τοῦ λοιποῦ ἐκ πάντων τῶν Ἀθηναίων (9), πλὴν πιθανῶς ὅμως πάντοτε τῶν θητῶν. Καὶ γίνεται μὲν ἔτι ἐν Ἰσαίῳ (10) λόγος περὶ τινος ὅστις ἐν τῇ 106ῃ Ὀλυμπιάδι ἐσημείωσε μὲν μικρὸν τὸ ἑαυτοῦ τίμημα ἐν ἀπαλλαγῇ μεγάλων εἰσφορῶν, « ὡς ἱππάδα δὲ τελῶν ἄρχειν ἡξίου τὰς ἀρχάς »· ἀλλὰ τοῦτο ἠνίττετο βεβαίως τὰς ταμιακὰς καὶ χρηματικὴν ἐγγύησιν ἀπαιτούσας ἀρχάς, οὐχὶ δὲ τὰς πολιτικάς (11), ὥστε καὶ ὁ ἄπορος καὶ ἀδύνατος ἐν Λυσίᾳ (12) διίσχυρίζεται ὅτι, ἂν δὲν ἔπασχε τὸ σῶμα, οὐδόλως θὰ ἐκωλύετο νὰ ἐκλεχθῇ « τῶν ἐννέα ἀρχόντων ».

Καὶ ἠπατήθη μὲν ὡς πρὸς ἐν ὁ χρηστὸς πατριώτης, ὅτι ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ λαοῦ ὡς ἂν ἔμελλον νὰ μένωσιν αἰώνια, παρέδωκεν εἰς αὐτοῦ τὴν πολλάκις ἄκριτον

(6) Πανηγ. 22.

(7) Ἰδ. Ἀνωτ. Μέρ. Α, Κεφ. Ζ, Σ. 113.

(8) Ἀνωτ. Κεφ. Β.

(9) Πλούτ. Αὐτ.

(10) Π. Ἀπολλοδ. κλ. Σ. 185.

(11) Bæckh, Staatshb. d. Ath. IV, 5. Σ. 66.

(12) Π. Ἀδονάτου, Σ. 743.

αὐθαιρεσίαν τὴν διατήρησιν τοῦ οἰκοδομήματος δ' ἀνήγειρε, καὶ ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἐπέτρεψε τοῖς πολλοῖς οὐ μόνον τὴν πλήρη χρῆσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κατάχρησιν, ἣτις καὶ κατέστρεψεν αὐτὴν μέχρι τέλους· οὐχ ἦττον ὁμοῦς θαυμασμοῦ ἐστὶν ἄξιον ὅτι ἐν Ἀθήναις διήρκεσεν ἡ δημοκρατία καὶ ἐξηκολούθησε συνεπῶς ἀναπτυσσομένη ὡς πρὸς πάντα τὰ μέρη αὐτῆς, εἰ καὶ μετὰ διαφόρων περιπετειῶν, μακρότερον ἢ ἀλλαχοῦ, ἐπὶ διακόσια ἔτη περίπου. Τοῦτο βεβαίως ἐστὶ κατὰ μέγα μέρος ἀποδοτέον εἰς τὴν χορηγηθεῖσαν σοφὴν τοῖς Ἀθηναίοις νομοθεσίαν, ἣτις οὐχὶ τυχαίως ἢ αὐθαιρέτως, ἢ δι' ὑπερισχύσεώς τινων καὶ καταπιέσεως ἄλλων παρήχθη, οὐδ' ἐστηρίζετο ἐπ' ἀδικίας καὶ ἀνισότητος, ἀλλὰ συνηρμολογήθη ὑπ' ἔμφορος νομοθέτου ἐξ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν ἡθῶν, ἐθίμων καὶ συμφερόντων, καὶ ἔβαινεν ἀληθῶς ἐπὶ τοῦ ἴσου καὶ τοῦ δικαίου. Οὐχ ἦττον ὁμοῦς ὀφείλεται ἡ μακροχρόνιος διατήρησις τοῦ Ἀττικοῦ πολιτεύματος καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων (13) θρυλλουμένην πρὸς πᾶν τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ πατροπαράδοτον εὐσέβειαν τῶν Ἀθηναίων, οὗς διὰ τοῦτο λέγει ὁ Λυκοῦργος (14) « εὐσεβεστάτους Ἑλλήνων καὶ δικαιοτάτους », καὶ εἰς τὴν ἔμφορον τῶν Ἀθηναίων πεποιθήσιν ὅτι οἱ νόμοι ἔσωζον τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, δι' ὃ καὶ λέγει ὁ Σοφοκλῆς (15) τὰς Ἀθήνας· « δίκαι' ἀσκοῦσαν πόλιν, κ' ἄνευ νόμου κραινοῦσαν οὐδέν ». Ἐν τοῖς ταραχωδεστέροις χρόνοις τῆς ἀττικῆς πολιτικῆς ἱστορίας ἐκφράζει ὁ Δημοσθένης τὴν πεποιθήσιν οὐ μόνον ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν συμπολιτῶν του, ὅτι διὰ μόνου τοῦ πρὸς τοὺς νόμους σεβασμοῦ

(13) Ἰμέριος, ἐν Φώτ. μυριοδ. Σ. 316.

(14) Κ. Λεωκρ. 5.

(15) Οἶδ. ἐν Κολ, 913.

διατηρεῖται ἡ δημοκρατία· « *Τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν τῇ πόλει, καὶ τοῦ δημοκρατουμένην καὶ ἐλευθέραν εἶναι, ὡς ἄλλο τι τῶν νόμων αἰτιώτερόν ἐστι, οὐδ' ἂν ἔνα εἰπεῖν οἴομαι* » (16)· καὶ ὁ βαθὺς γνώστης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Πausanias ἐπίσης εἰς τῶν Ἀθηναίων τὴν σωφροσύνην καὶ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σέβας ἀποδίδει τὴν διατήρησιν καὶ σωτηρίαν τῆς δημοκρατίας, λέγων (17)· « *Οὐ γάρ πω δημοκρατίαν ἴσμεν ἄλλους ἢ Ἀθηναίους αὐξήσαντας. Ἀθηναῖοι γὰρ προήχθησαν ἐπὶ μέγα μέρος ἐπ' αὐτῆς· συνέσει γὰρ οἰκεία τὸ Ἑλληνικὸν ὑπερεβάλλοντο, καὶ νόμοις τοῖς καθεστηκόσιν ἐλάχιστα ἠπείθουν* ». Οὐδέποτε δὲ οὔτε ἡ ἄκρα δημαγωγία ἐν Ἀθήναις παρεγνώρισεν ἐπὶ τοσοῦτο τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας, ὥστε ἀντ' αὐτῆς νὰ ἐκλαμβάνῃ τὴν τῶν νόμων καταπάτησιν ἢ τὴν περιφρόνησιν τῶν ἀρχῶν (18), καὶ αἱ φατρίαι ἤριζον μᾶλλον περὶ τοῦ τίς αὐτῶν, κατακτήσασα τὴν ἀρχήν, ν' ἀναλάβῃ τὴν τῶν νόμων ἐξάσκησιν.

Ἀλλ' εὐσεβῆ μὲν εἶχον τὴν φρένα οἱ Ἀθηναῖοι, οὐχὶ δὲ καὶ ἄκαμπτον ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ἐκ χαρακτῆρος μάλιστα ἦσαν εὐκίνητοι καὶ νεωτερισταί, καὶ συντηρητικοὶ ἦσαν μόνον ἐκ φρονήσεως δυσευρέτου παρὰ τοῖς ὄχλοις. Οὐδ' ὁ Σόλων δὲ διενόηθη ἢ ὥρισε τὸ διὰ παντὸς ἀμετάβολον τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπῆτησε μόνον τὴν ἐπὶ τινα χρόνον ἀκεραίαν αὐτῆς τήρησιν, μέχρις οὗ ἐρρίζοῦτο, καὶ ὑπερενίκα τὰ στιγμιαίως ἀντιμαχόμενα αὐτῇ συμφέροντα, ἐπὶ δέκα ἔτη καθ' Ἡρόδοτον (19), ἐπὶ ἑκατὸν κατὰ Πλού-

(16) Κ. Τιμοκρ. Σ. 701. — Ἰδ. καὶ κ. Ἀριστογ. Β, Σ. 803. — Αἰσχ. κ. Κτησ. 2.

(17) Δ, 35.

(18) Θουκ. Β, 37. — Ἰδ. καὶ Δημ. κ. Ἀριστογ. Α, 776. — Β, 802, 10. — 808, 4. — Κ. Τιμοκρ. 742, 29. — 739, 6. — Πλουτ. Ἐστ. σοφ. Συμπ. 7.

(19) Α, 29.

ταρχον (20). Πιθανῶς ὁμως οὐδὲ τοιοῦτό τι ἀπήτησεν ὁ νομοθέτης, καὶ τὸ διήγημα τοῦτο αἰνίττεται μόνον ὅ,τι ιστορικῶς συνέβη. Εἷς δὲ μάλιστα τῶν λόγων τῆς χρονίας τῶν Σολωνίων νόμων διατηρήσεως ἦν βεβαίως καὶ αὐτὸς οὗτος, ὅτι « τοὺς νόμους ὁ Σόλων ἔφη μετακινητοὺς εἶναι », καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν εἰς πᾶν τὸ βιώσιμον ἀναγκαίαν ἐλαστικότητα, νομιμοποιήσας οὕτως εἰπεῖν ἐκ τῶν προτέρων πάσας τὰς ὑπὸ τῆς προόδου τῶν χρόνων καὶ τῆς μεταβολῆς εἰς ἥθη καὶ περιστάσεις ἀπαιτουμένας μεταρρυθμίσεις, καὶ κανονίσας τὸν τρόπον καθ' ὃν γινόμεναι δὲν θὰ ἦσαν τυχαῖαι καὶ αὐθαίρετοι, ἀλλὰ συνεπεῖς, καὶ τῷ ὅλῳ συστήματι ἐναρμόνιοι, οὐδὲ θ' ἀπέβαινον εἰς καταστροφήν, ἀλλ' εἰς ἀνακαινισμόν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ νομοθετικοῦ οἰκοδομήματος.

Διὰ τοῦτο, καὶ τοι πολλῶν καινοτομηθέντων ἔκτοτε, οὐ μόνον τὰ τῶν νεωτεριστῶν, καὶ αὐτῶν τῶν θαρράλεωτέρων, ὀνόματα δὲν ἐξήλειψαν τὸ τοῦ Σόλωνος, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας μάλιστα αὐτό, κατὰ τὴν γενικὴν τάσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος τοῦ ν' ἀνάγῃ εἰς ἓν ὄνομα πολλὰς πράξεις ὁμοειδεῖς, συνῆψεν εἰς ἑαυτὸ καὶ ἐπεσκότισε πάντα τὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ τῶν δήμων ὀργανισμός, τὸ χαρακτηριστικώτατον τῶν ἔργων τοῦ Κλεισθέους, ἀποδίδοται ὑπὸ τινος τῶν σχολιαστῶν (21) εἰς τὸν Σόλωνα· καὶ ἐν γένει ἢ μετὰ ταῦτα ὡς Σολώνιος χαρακτηριζομένη νομοθεσία ἔστι σύστημα νόμων διαφόρων ἐποχῶν καὶ ἀνθρώπων, παραφυάδων ὁμως τῆς αὐτῆς ισχυρᾶς ρίζης, ἥτις δυσκόλως ἀπ' αὐτῶν διακρίνεται.

(20) Συμπ. τ. Ἑπτ. σοφ. ΣΤ, 576.

(21) Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Νεφ. 37.